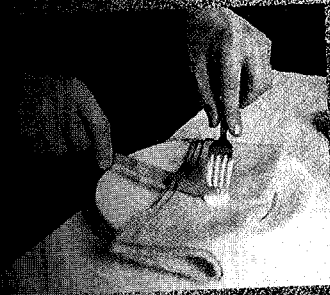

Suomen
Akatemian
tutkimus-
ohjelman
projektit

Valtion
taloudellinen tutkimuskeskus
Suomen Akatemia

1990-luvun talouskriisi

Suomen Akatemian
tutkimusohjelman
projektit

---

toim. Jaakko Kiander

VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS
Government Institute for Economic Research

HELSINKI 1998

ISBN 951-561-249-7

ISSN 0788-4990

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus
Government Institute for Economic Research
Hämeentie 3, 00530 Helsinki, Finland
Email: etunimi.sukunimi@vatt.fi

Ulkoasu: Markku Böök
J-Paino Oy
Helsinki, marraskuu 1998

E ipuhe

1990-luvun talouskriisi ravisteli ja rusensi suomalaisen yhteiskunnan rakenteita ja yrityksiä ennen kokemattomalla voimalla. Lama pani myös julkisen talouden kestävyyn koetukselle. Laman jälkilaskuja maksetaan edelleen. Siksi laman syiden ja seurausten analysointi on mitä tähdellisintä yhteiskuntamme tutkimusta.

Suomen Akatemia käynnisti keväällä 1998 laajan tutkimusprojektin, jossa lamaa analysoidaan useiden eri yhteiskuntatieteiden näkökulmasta. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus valittiin projektia koordinoivaksi organisaatioksi. Projektin koordinaattoriksi valittiin valtiot. tri Jaakko Kiander, joka toimii johtavana ekonomistina tässä tehtävässä VATT:ssa. Koemme tämän tehtävän merkittävänä tutkimuskeskuksellemme osoitettuna haasteena ja luottamuksen osoituksena.

Tässä julkaisussa esittelemme projektin tutkimussuunnitelmat. Tarkoituksena on että projektin kaikki tulevat julkaisut julkistetaan tässä samassa julkaisusarjassa, juoksevasti numeroituna.

Reino Hjerppe
ylivohtaja

Yhteenveto

Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta käynnisti keväällä 1998 tutkimusohjelman "Suomen 1990-luvun talouskriisi: syyt, tapahtumat ja seuraukset". Ohjelmalle varattiin yhteensä 25 miljoonaa markkaa rahaa vuosille 1998-2001, mikä tekee siitä toistaiseksi suurimman yhteiskuntatieteellisen tutkimusohjelman Suomessa. Tutkimusohjelman tavoitteeksi on määritelty mahdollisimman laaja-alainen talouskriisin tutkimus. Tutkimuksen tulee kattaa lukuisia eri aiheita, katsoa riittävän pitkälle sekä taaksepäin että eteenpäin ja tehdä kansainvälisiä vertailuja. Tutkimustulosten tulisi olla hyödyksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Tutkimusohjelmaan on valittu 23 tutkimusprojektia, jotka edustavat talous- ja sosiaalhistoriaa, sosiologiaa, sosiaalipolitiikkaa, mediatutkimusta ja taloustieteitä. Tutkimushankkeet pyrkivät luomaan 1990-luvun kriisille historiallista perspektiiviä, tutkimaan kriisissä vaikuttaneita taloudellisia mekanismeja sekä analysoimaan talouskriisin taloudellisia ja sosiaalisia seurauksia - niin kansallisella, paikallisella kuin yksilötasollakin. Onnistuessaan tutkimusohjelma voi vastata kysymykseen, oliko Suomen poikkeuksellinen kriisi vain huonoa onnea vai oliko sen taustalla jo pitkään vaikuttaneita rakenteellisia syitä, jotka tekivät romahduksen väistämättömäksi. Tutkimus voi myös selvittää missä määrin laman aiheuttamat vauriot jäävät pysyviksi. Tutkimustulokset kertovat myös suomalaisen yhteiskunnan sopeutumiskyvystä.

Sisälllys

---

1 Johdanto

- 1.1 Suomen 1990-luvun alun talouskriisi 9
- 1.2 Suomen Akatemian talouskriisitutkimusohjelma 13

2 Historian alaan kuuluvat tutkimusprojektit

- 2.1 Markkinat, Instituutiot, Toimijat: Suomen 1900-luvun talouskriisien vertaileva analyysi 15
- 2.2 Suomalaisen pulan sosiaalhistoriaa 17
  - 2.2.1 "Poliittisen" muuttuvat merkitykset ja 1990-luvun lama 17
  - 2.2.2 Kriisi, yksilö ja selviytymisen mentaliteetti; 1990-luvun kriisi ja kulttuuriset selviytymisstrategiat 18
  - 2.2.3 Hyvinvointivaltion käännekohdat 19
  - 2.2.4 Nälkävuosista pankkikriisiin - suomalaisen pulan sosiaalhistoriaa 21

3 Taloustieteelliset tutkimusprojektit

- 3.1 Työmarkkinoiden toimintamuutosten analysointi yksilö- ja yrityspaneelien avulla 23
- 3.2 Rahoituskriisi, talouspolitiikka ja häiriöiden luonne 25
- 3.3 1900-luvun talouskriisi, lama, aluekehitys ja hyvinvointivaltio 27
  - 3.3.1 Hyvinvointivaltio alueellisten tuloerojen tasoittajana vuosina 1966-1996 ja erityisesti 1990-luvun lamassa 27
  - 3.3.2 Laman alueelliset vaikutukset tuotantoon, työllisyyteen ja yritysraenteeseen 28
  - 3.3.3 Asuntomarkkinoiden, asuntovarallisuuden ja asumiskulutuksen alueellinen kehitys laman ja sitä edeltäneen nousukauden aikana 29
- 3.4 Osake- ja asuntomarkkinoiden toiminta ja tehokkuus talouskriisissä .. 30
- 3.5 1900-luvun syvä lama: työttömyys ja elintason jakautuminen, hyvinvointivaltio ja tulojen ja kulutuksen tasoittaminen 32

4 So sialogian al n kuuluvat tutkimusprojektit

4.1	Uskonnolliset yhteisöt ja lamassa selviäminen	35
4.2	Lama ja luottamus	37
4.3	Työvoiman liikkuvuus ja maahanmuuttajat	39
4.3.1	Työvoiman liikkuvuus lama- ja nousukauden muuttuvilla työmarkkinoilla	39
4.3.2	Työmarkkinajärjestöjen rooli maahanmuuttajien ja työmarkkinoiden kohtaamisasteessa	41
4.4	Lama ja suomalaisen hyvinvointijärjestelmän muutokset	42
4.5	Vammaisuus 1990-luvun laman Suomessa	46
4.6	Naisyrittäjyys - kriisijohtaminen ja eloonjäämisen strategiat	47

5 Sosiaalipolitiikan alaan kuuluvat tutkimusprojektit

5.1	Hyvinvointivaltio - resurssi vai rajoite	49
5.2	Työn epävarmuus ja kotitaloudet Suomessa 1977-1999	52
5.3	Notkahdus vai käänne? Tutkimus sosiaali- ja terveyspalvelujen muutoksista ja niiden kyvystä vastata muuttuneisiin tarpeisiin talouskriisin aikana	54

6 Meriatutkimuksen projekti

6.1	Miten media sen näki, miten kansa sen koki?	57
-----	---	----

7 Yhteystietoja

8 Julkaisuja

Johdanto

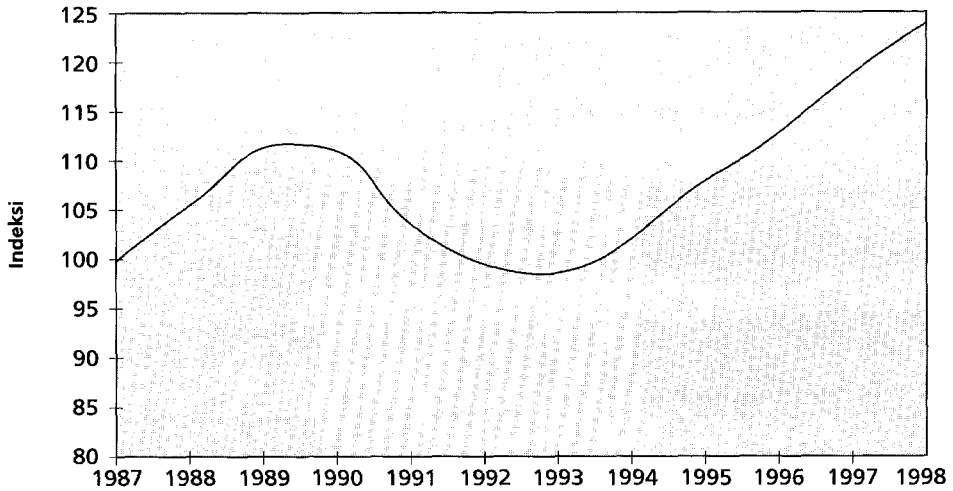
1.1 Suomen 1990-luvun alun talouskriisi

Pitkään hyvin kehittynyt Suomen talous ajautui 1990-luvun alussa historiansa pahimpaan rauhanaikaiseen kriisiin sitten 1860-luvun nälkävuosien. Tuotannon menetyksillä ja työttömyydellä mitattuna vuosien 1990-93 talouskriisi oli pahempi kuin 1930-luvun lama. Se oli myös pahin teollisuusmaissa koettu kriisi toisen maailmansodan jälkeen. Suomen kriisi muistuttaakin enemmän kehittyvien maiden kohtaamia ongelmia kuin teollisuusmaille tyypillisiä suhdannevaihteluita. Samankaltaisuuksia voidaan löytää vuoden 1994 Meksikon kriisistä sekä vuonna 1997 käynnistyneestä Aasian maiden talouskriisistä.

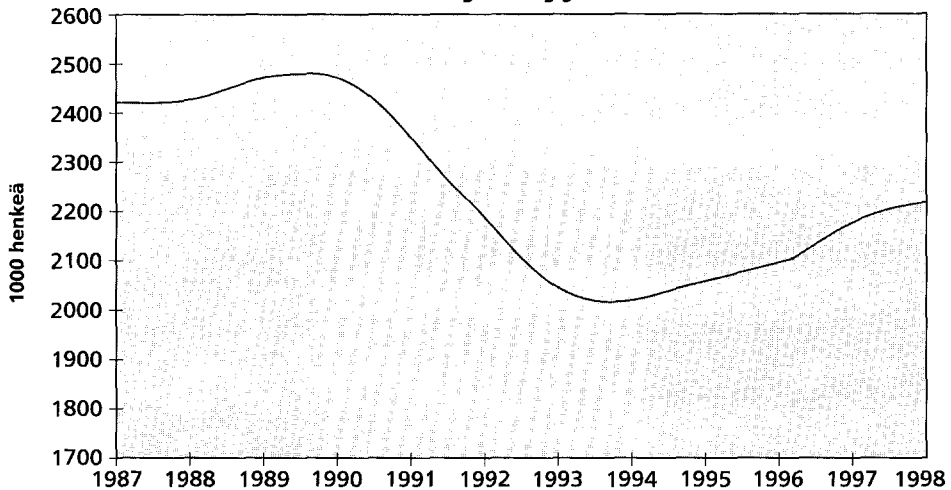
1990-luvun alun kriisiä edelsi yli kymmenen vuoden mittainen ripeän kasvun kausi. Selvittyään 1970-luvun puolivälin talousongelmista Suomi kehittyi vakaasti ja ohitti muuta maailmaa koetelleen 1980-luvun alun taantumana lähes huomaamatta. Vuosikymmenen loppupuolella Suomi saavutti lähes täystyöllisyyden - avoin työttömyys oli vuosina 1989 ja 1990 vain noin 3,5 prosenttia. Suotuisa kehitys perustui etenkin 1980-luvun jälkipuoliskolla ensisijaisesti kotimaisen kysynnän voimakkaaseen kasvuun. Kysynnän kasvua ruokki voimakas luotonannon kasvu. Luotonannon voimakas kasvu taas oli seuraus 1980-luvun puolivälissä toteutetusta rahamarkkinoiden vapautuksesta, joka johti kilpailuun luottoasiakkaista ja teki mahdolliseksi ulkomaisen luottojen välittämisen.

1980-luvun noususuhdanne perustui pitkälti korkeaan investointiasteeseen, mikä vähitellen johti suomalaisten kotitalouksien ja yritysten velkojen kasvuun sekä kansantalouden ulkomaisen velan kasvuun. Samalla nousivat myös hinnat; osakkeiden, asuntojen ja kiinteistöjen arvot kohosivat jyrkästi 1980-luvun loppuvuosina. Myös palkankorotukset olivat suuria ja inflaatio kiihtyi. Vuosikymmenen vaihteeseen tultaessa Suomi olikin velkainen talous, jossa hintataso oli muuta maailmaa selvästi korkeampi ja tuotannon kilpailukyky tämän vuoksi heikko.

Kokon istuot nto

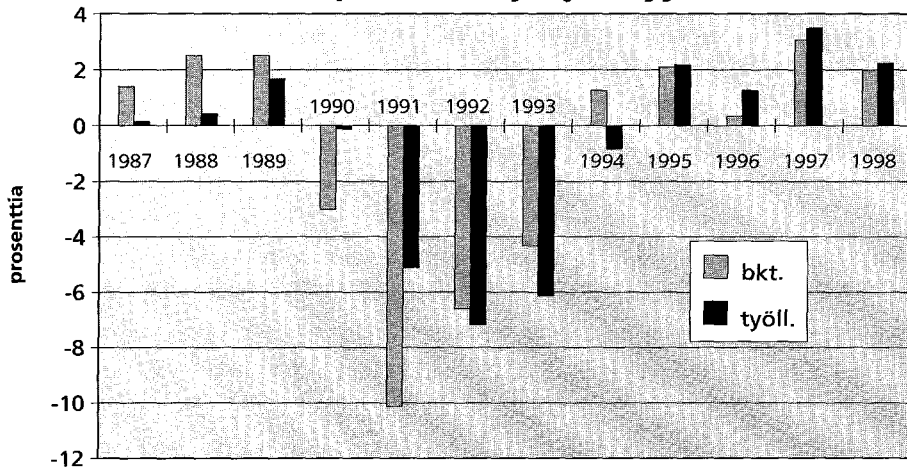

Työllisyys

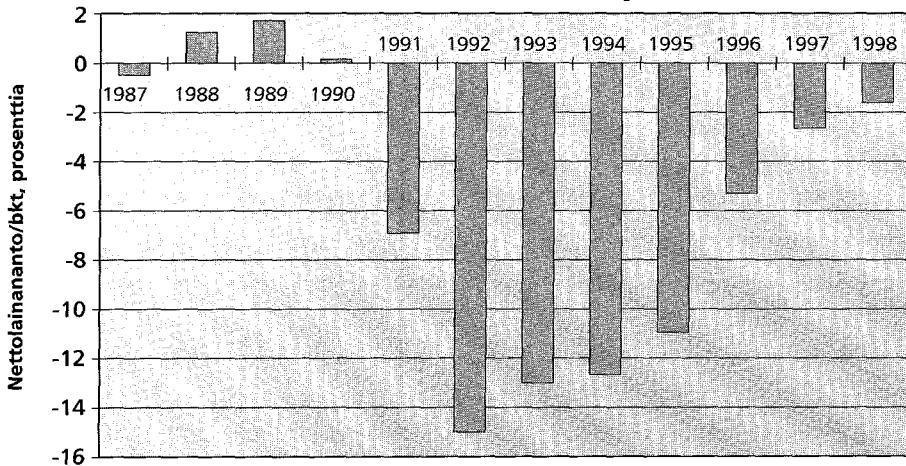

Vuosina 1989-91 Suomen taloutta kohtasi joukko häiriöitä. Kansainvälisen talouden taantuessa Suomen vientihinnat alenivat tuntuvasti. Yhdessä kotimaisen kustannustason kanssa tämä johti viennin pahaan kannattavuus- ja kilpailukykykriisiin. Neuvostoliiton vuosina 1990-91 tapahtunut romahdus johti aiemmin merkittävän idänkaupan lähes täydelliseen romahtamiseen. Lisäksi kansainvälinen korkotaso nousi jyrkästi, mikä lisäsi ulkomaisen velan kustannuksia. Nämä kielteiset tekijät murensivat nopeasti Suomessa harjoitetun kiinteisiin valuuttakursseihin tähdänneen ns. vakaan markan politiikan uskottavuutta. Rahamarkkinat alkoivat varautua valuuttakurssimuutokseen, mikä pakotti Suomen Pankin nostamaan kotimaista korkotaso kiinteän kurssin puolustamiseksi.

BKT:n tr ndipoikk m j työllisyyd n muutos

Valtiontalouden tasapaino

Korkea korkotaso ja vientitulojen pudotus olivat välittömiä syitä vuosien 1990-93 aikana tapahtuneeseen yhtäjaksoiseen ja jyrkkään kokonaistuotannon supistumiseen. Kotitaloudet ja yritykset lisäsivät säästämistään ja supistivat investointejaan selvittääkseen veloistaan. Tämän seurauksena oli aiemmin korkealle kohonneiden varallisuushintojen jyrkkä lasku. Vuosina 1989-92 pörssiosakkeet menettivät noin 70 prosenttia arvostaan ja asunnot noin puolet arvostaan. Korkeat korot, kysynnän supistuminen ja omaisuusarvojen lasku johtivat konkurssiaaltoon, jättimäisiin luottotappioihin ja vihdoin koko pankkijärjestelmän kriisiin. Omaisuusarvojen lasku aiheutti velallisille vakavan vakuusongelman, joka yhdessä korkeiden korkojen kanssa johti luotonkysynnän ja -tarjonnan romahdukseen. Sekä yritykset että koti-

taloudet lisäsivät pakon edessä jyrkästi säästämistään ja supistivat kysyntäänsä. Kotimaisen kysynnän laskun seurauksena työvoiman kysyntä supistui lähes viidenneksen vuosina 1991-93 ja tuloksena oli ennätysmäinen ja jyrkkä työttömyyden nousu; vuonna 1994 Suomen työttömyysaste oli Euroopan toiseksi korkein, yli 18 prosenttia.

Syvä lama ja suurtyöttömyys ajoivat suomalaisen hyvinvointivaltiomallin vakavaan rahoituskriisiin. Työttömyysmenojen, korkomenojen ja julkisen pankkituen vuoksi julkisen sektorin menot nousivat jyrkästi samalla kun tuotannon pudotus supisti verotuloja. Seurauksena oli suuri julkisen talouden alijäämä vuosina 1992-96. Laman alkuvaiheessa, vuosina 1990-91, ekspansiivinen valtiontalous jarrutti tuotannon pudotusta. Yhä suuremmaksi kasvava julkisen talouden rahoitusvaje johti kuitenkin vuodesta 1992 lähtien julkisten menojen leikkauksiin ja verotuksen kiristymiseen, jotka osaltaan syvensivät lamaa. Julkisen talouden kriisi käynnisti laajan keskustelun hyvinvointivaltion tulevaisuudesta.

Heikkenevä talouskehitys ruokki rahoitusmarkkinoiden epäluottamusta Suomen Pankin ja hallituksen harjoittamaa kiinteän valuuttakurssin politiikkaa kohtaan. Hallitus joutui valuuttapaon edessä myöntymään markan pakkodevalvaatioon jo marraskuussa 1991. Tämän jälkeen kiinteän kurssin ja korkeiden korkojen politiikkaa jatkettiin aina syyskuuhun 1992 asti, jolloin koko läntistä Eurooppaa koetelleen valuuttakriisin yhteydessä Suomen markka jouduttiin päästämään kellumaan. Pakkodevalvaation ja kellutuksen seurauksena Suomen markka devalvoitui yhteensä noin 40 prosenttia vuosina 1991-93 suhteessa Saksan markkaan ja USAn dollariin.

Markan devalvoitumisen myötä parantunut kilpailukyky käynnisti vuonna 1992 voimakkaan viennin kasvun, jonka ansiosta kokonaistuotanto kääntyi kasvuun vuoden 1993 lopulla. Lamaa seurasi nopean talouskasvun aika. Vuosina 1994-98 kokonaistuotannon keskimääräinen kasvuvauhti oli noin 4,7 prosenttia vuodessa. Kasvu perustui ensisijaisesti viennin kasvuun. Vuodesta 1991 viennin arvo kaksinkertaistui vuoteen 1997 mennessä. Kotimaisen kysynnän ja kotimarkkinoiden toipuminen on ollut hidasta. Vaikka lamaa edeltänyt tuotannon taso saavutettiin vuoden 1996 lopussa, kotimainen kysyntä ja työllisyys eivät toistaiseksi ole palanneet kriisiä edeltäneelle tasolle. Tämän vuoksi työttömyys on edelleen selvästi korkeampi kuin ennen kriisiä.

Taluskriisi on aiheuttanut useita pitkäaikaisia muutoksia suomalaiseen yhteiskuntaan. Työttömyyden nousun myötä erityisesti suureksi kasvanut ja aiemmin Suomessa lähes tuntematon pitkäaikaistyöttömyys on merkinnyt laajaa syrjäytymistä työmarkkinoilta. Lama ja sitä seurannut elpyminen ovat myös kohdelleet maan eri osia ja eri elinkeinoja varsin eri tavoin. Tuotannon rakenne on muuttunut rajusti 1990-luvun aikana. Julkisen talouden kriisi ja työttömyys ovat johtaneet laajaan kriittiseen keskusteluun perinteisestä pohjoismaisesta hyvinvointimallista ja säädelyistä työmarkkinoista.

Laman monet inhimilliset ja sosiaaliset seuraukset ovat edelleen analysoimatta. Lama muutti monella tapaa julkista keskustelua ja poliittista päätöksentekoa. Kriisi on merkinnyt taloudellisten asioiden ja argumenttien dominanssia monella alalla. Systemaattinen arvio kriisin aikaisesta taloudellisesta ja poliittisesta päätöksenteosta odottaa tekijäänsä.

1.2 Suomen Akatemian talouskriisitutkimusohjelma

Tutkijat ymmärsivät jo suhteellisen varhain, että Suomen 1990-luvun lama on poikkeuksellinen tapahtuma sarja, joka muodostaa yhteiskuntatieteille merkittävän tutkimushaasteen. Joukko taloustieteilijöitä (mm. Seppo Honkapohja, Pertti Kukkonen, Jukka Pekkarinen, Pentti Vartia) laatikin tutkimussuunnitelmia ja yritti hankkia rahoitusta lamatutkimukselle jo vuonna 1994. Yrjö Jahnssonin säätio myönsikin jonkin verran rahoitusta taloustieteelliselle kriisitutkimuksen vuosille 1995-97. SITRA rahoitti Antti Kuusterän ja Martti Nybergin tekemän laman aikaisten päätöksentekijöiden haastattelun, jonka tulokset on sijoitettu Kansallisarkistoon.

Keväällä 1997 Suomen Akatemian kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta päätti käynnistää tutkimusohjelman "Suomen 1990-luvun talouskriisi: syyt, tapahtumat ja seuraukset". Ohjelman valmisteluun nimettiin toimikunta ja tutkimusohjelmalle valittiin päätoiminen koordinaattori syksyllä 1997. Ohjelmaan varattiin yhteensä 25 miljoonaa markkaa rahaa vuosille 1998-2000, mikä tekee siitä toistaiseksi suurimman yhteiskuntatieteellisen tutkimusohjelman Suomessa.

Akatemian asettama toimikunta valitsi syksyllä 1997 alustavien tutkimusehdotusten joukosta ne hankkeet, jotka osallistuivat varsinaiseen hakuun vuodenvaihteessa 1997-98. Asiantuntijakäsittelyn jälkeen kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta valitsi rahoitettavat hankkeet maaliskuussa 1998. Tutkimustyö käynnistyi kesän 1998 aikana.

Tutkimusohjelman tavoitteeksi on määritelty mahdollisimman laaja-alainen talouskriisin tutkimus. Tutkimuksen tulee kattaa lukuisia eri aiheita, katsoa riittävän pitkälle sekä taaksepäin että eteenpäin ja tehdä kansainvälisiä vertailuja. Tutkimustulosten tulisi olla hyödyksi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Sekä tästä syystä että kohteen monimuotoisuuden vuoksi tutkimuksen tulisi olla myös monitieteistä ja poikkitieteellistä.

Omnistuessaan tutkimusohjelma voi vastata kysymykseen, oliko Suomen poikkeuksellinen kriisi vain huonoa onnea vai oliko sen taustalla jo pitkään vaikuttaneita rakenteellisia syitä, jotka tekivät romahduksen väistämättömäksi. Tutkimus voi myös selvittää missä määrin laman aiheuttamat vauriot jäävät pysyviksi. Tutkimustulokset kertovat myös suomalaisen yhteiskunnan sopeutumiskyvystä.

Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen toimikunta on asettanut talouskriisi - tutkimusohjelmalle johtoryhmän. Siihen kuuluvat prof. Risto Alapuro (HY, sosiolo-

gia), ylitarkastaja Tiina Forsman (Suomen Akatemia), ylijohtaja Martti Hetemäki (VM), prof. Marjatta Hietala (TaY, historia) ja ylijohtaja Hannu Uusitalo (STAKES). Johtoryhmän puheenjohtaja on prof. Paavo Okko (TuKKK, kansantaloustiede) ja sihteerit tutkimusohjelman koordinaattori dos. Jaakko Kiander (VATT).

Historian alaan kuuluvat tutkimusprojektit

2.1 Markkinat, Instituutiot, Toimijat: Suomen 1900-luvun talouskriisien vertaileva analyysi

Tutkimushankkeen vastuullinen johtaja:

Prof. Riitta Hjerppe, Helsingin yliopisto

Tutkimushankkeessa analysoidaan 1990-luvun talouskriisiä vertailemalla sitä neljään muuhun 1900-luvun taloudelliseen murroskohtaan Suomessa. Vertailun kohteet ovat: ensimmäisen maailmansodan jälkeinen sopeutuminen (1913/1918-21), 1930-luvun lama, toisen maailmansodan jälkeinen pitkä sopeutumiskausi (1945-57), ensimmäisen öljykriisin aika (1973-) ja 1990-alkupuolen lama. Vaikka painopiste on näissä murroksissa, analysoidaan myös niiden välillä toteutunutta taloudellista kehitystä.

Tavoitteena on ensinnäkin hahmottaa sitä institutionaalista ympäristöä, jossa 1990-luvun talouskriisi tapahtui. Milloin, miksi ja miten 1980-luvulla olemassa olleet taloudelliset instituutiot ja pelisäännöt muotoutuivat? Toiseksi analysoidaan sitä, miten instituutioiden eli talouden pelisääntöjen muuttuminen on vaikuttanut taloudellisiin kriiseihin ja niiden seurauksiin. Instituutiot ymmärretään tässä hankkeessa suodattimeksi, jonka kautta markkinoiden signaalit välittyvät talouden toimijoille. Tärkeätä on, millaisena kannustinrakenteena ne ohjaavat heidän käyttäytymistään. Toimijat jaetaan tässä neljään kategoriaan: (1) kotitaloudet, (2) yritykset, (3) korporaatiot ja (4) julkinen valta.

Tutkimusmenetelmänä käytetään vertailevaa menetelmää. Metodeina käytetään taloustieteen malleja, aikasarja-analyysiä sekä institutionaalista lähestymistapaa. Käytettävissä on runsaasti työryhmän jäsenten muokkaamaa aikasarja-aineistoa, johon yhdistetään kvalitatiivista aineistoa.

Tutkimusryhmän jäsenet:

Jorma Kalela
Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto,
puh. 02-3335365, fax 02-3336585,
sähköposti: jorma.kalela@utu.fi

Pauli Kettunen
Renvall-Instituutti, Helsingin yliopisto,
sähköposti: pauli.kettunen@helsinki.fi

Mikko Laitamo
Yhteiskuntahistorian laitos, Helsingin yliopisto,
sähköposti: mikko.laitamo@helsinki.fi

Ilari Lindroos
Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto,
puh. 02-3335365, fax 02-3336585,
sähköposti: ilari.lindroos@utu.fi

Eeva-Liisa Pynnä
Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto,
puh. 02-3335365, fax 02-3336585,
sähköposti: eevaliisa.pynna@utu.fi

Anu Suoranta
Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto,
puh. 02-3335365, fax 02-3336585,
sähköposti: anu.suoranta@utu.fi

Tutkimusryhmän asiantuntijajäsenenä on Barbara Adam, joka toimii yhteiskuntateorian opettajana Cardiffissa sijaitsevan Walesin yliopiston Yhteiskunta- ja hallintotieteiden laitoksella.

**2.2.2 Kriisi, yksilö ja selviytymisen mentaliteetti;
1990-luvun kriisi ja kulttuuriset selviytymisstrategiat**

Vastuullinen johtaja:

Prof. Hannu Salmi, Turun yliopisto

Tutkimusprojekti keskittyy tarkastelemaan 1990-luvun talouskriisiä kulttuuri- ja mentaalihistorialliselta kannalta. Painopisteenä ovat 1990-luvulla muotoutuneet kulttuuriset selviytymisstrategiat: millaisia yksilöllisiä ja yhteisöllisiä toimintatapoja - ja millaista mentaliteettia - kriisistä selviytymisen on katsottu edellyttävän, miten näiden edellytysten kautta on rakennettu kansalaisuutta ja miten näihin vaatimuksiin on reagoitu, millaisen kulttuurihistoriallisen kehityksen tulosta lamasta selviytymisen mekanismit ovat? Projekti keskittyy erityisesti 1990-luvun suomalaisessa kulttuurissa muotoiltuun yksilökäsitykseen. Julkisuudessa on usein nostettu esille 1980-luvun "holhousyhteiskunnan" kritiikki ja vaadittu yksilön entistä suurempaa vastuuta omasta hyvinvoinnistaan. Tämä on heijastunut myös opetusministeriön tietoyhteiskuntaskenaarioihin. Lamasta selviytymisen lääkkeeksi on nostettu tietotuotanto ja samalla myös tietointensiivinen kansalainen, joka aktiivisen uudelleen kouluttamisen kautta löytää kriisitilanteissakin mahdollisuutensa ja joka informaatiopal-

velujen kautta rakentaa omat edellytyksensä. Yksilöä on määritelty myös kulutusideologian kautta. Kulutuskysyntä - kotimarkkinateollisuuden kautta - on nostettu keskeiseksi tekijäksi nousukauden spekuloinnissa: kuluttaminen lähestyy poliittista osallistumista, jossa yksilö voi valinnoillaan vaikuttaa ratkaisevasti tulevaisuuden rakentamiseen. Mentaaliselta kannalta kiinnostavaa on myös talouselämän yhä keskeisempi rooli tiedotusvälineissä. Samalla on tunnustettu talouden spekulatiivisuus tai imaginäärisuus. Usko ja luottamus parempaan on noussut toistuvasti esiin selviytymisen mallina: jokainen kansalainen voi vaikuttaa uskomalla nousukauteen.

Vastuullinen johtaja:

Prof. Hannu Salmi, Kulttuurihistoria, FIN-20014 Turun yliopisto,
puh. 02-3335220, fax 02-3336200,
sähköposti: hansalmi@utu.fi,
<http://www.utu.fi/~hansalmi/>

Tutkija:

FM Merja Lind, Kulttuurihistoria, FIN-20014 Turun yliopisto,
puh. 02-3335057, fax 02-3336200,
sähköposti: merja.lind@utu.fi

2.2.3 Hyvinvointivaltion käännekohdat

Vastuullinen johtaja:

Prof. Olli Kangas, Turun yliopisto

Projektin lähtöajatuksena on, että eri maiden tekemiä sosiaalipoliittisia päätöksiä voidaan ymmärtää parhaiten tutkimalla historian murrosvaiheita. Useimmissa länsimaissa tällaisia ovat olleet teollistumisen aikakausi 1800-luvulta lähtien, 1930-luvun lama, toinen maailmansota ja sitä seurannut uudisrakentaminen sekä 1970-luvun taloudellisen kasvun heikentyminen. Nämä ovat myös aikakausia, jolloin sosiaalipoliitiikka on kokenut suurimmat murroksensa. Suomessa kansalaissota, itsenäisen valtion yhdentymisen ja sodasta toipuminen muodostavat omat erityiset aikakautensa.

Tutkimusprojekti on vertaileva. Ensinnäkin 1990-luvun lamaa ja sen seurauksia verrataan aiempiin aikakausiin: miten tilanne on muuttunut näiden eri ajanjaksojen välillä? Toisekseen projekti vertailee kahta maata. Projektin kolme tutkimusta perehtyvät kaikki Suomen ja Ruotsin tilanteisiin: mitkä ovat maiden väliset erot, ja kuinka paljon niillä on yhteistä?

Pol.Lic. Helena Blomberg käsittelee tutkimuksessaan 1960-1990-luvun lopun suomalaisten ja ruotsalaisten sanomalehtien hyvinvointivaltiokirjoittelua. Hän tutkii, missä määrin mediankeskusteluissa hyvinvointivaltion kehityksestä ja 1990-luvun laman seurauksista on puhuttu toisaalta voluntaristisin termein (politiikka ja päätökset vaikuttavat), ja toisaalta rakenteellisin termein (politiikan pitää toteuttaa talou-

den edellytykset). Miten lama on käsitetty näissä maissa? Eroavatko Suomen ruotsinkielisen lehdistön näkökannat suomenkielisen lehdistön kirjoittelusta? Blomberg syventää tutkimustaan poliittisista kulttuureista analysoimalla mielipidekyselyjä. Tällöin hän tarkastelee eliittiä ja kansalaisia sekä vertaa näiden ryhmien välisiä mielipide-eroja.

VTM Peter Blomsterin väitöskirja käsittelee suomalaisten ja ruotsalaisten puolueiden asenteita valtiojohtoiseen sosiaalipolitiikkaan. Hän tutkii puolueiden julkilausuttuja tavoitteita. Millaisia vaikutuksia 1930-luvun lamalla, 1950-luvun tapahtumilla, öljykriisillä ja 1990-luvun lamalla on ollut puolueiden esittämiin sosiaalipoliittisiin ratkaisuihin? Valtion, yhteiskunnan ja kansalaisen välisen suhteen problematiikka on tässä tutkimuksessa keskeisellä sijalla. Mikä on valtion, ja mikä kansalaisten rooli? Ovatko asenteet valtiollisuutta kohtaan muuttuneet? Minkälaisia muutoksia on esiintynyt, ja miten nämä muutokset on perusteltu? Millaisia eroja näiden arvostusten välillä on Suomessa ja Ruotsissa?

VTM Virpi Timosen tutkimus 'Hyvinvointivaltion uudelleen organisoinnin politiikka 1990-luvun laman aikana Suomessa ja Ruotsissa' on lähellä uuden institutionaalisen koulukunnan ajattelutapaa. Timonen selvittää tapoja, joilla suomalainen ja ruotsalainen sosiaalipolitiikka ja poliittisen instituutioiden edesauttaneet tai estäneet uudistusten toteuttamista 1990-luvulla. Lisäksi hän tutkii, kenellä on todellista valtaa institutionaalisten rakenteiden sisällä, ja miten tämä vallan käyttö on muuttunut laman aikana. Miten suomalaiset ja ruotsalaiset poliitikot perustelevat päätöksiään: viittaamalla toimijoiden tekemiin ratkaisuihin vai rakenteellisiin välttämättömyksiin.

Kansainvälinen yhteistyö:

Tukholma: Anders Berge, Walter Korpi, Joakim Palme ja Klas Åmark
Uumaja: Stefan Svallfors
Bremen: Manfred Schmidt ja Nico Siegel

Tutkijat:

Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos, FIN-20014 Turun yliopisto:
Olli Kangas, olli.kangas@utu.fi
Peter Blomster, petblo@utu.fi
Virpi Timonen, virpi.timonen@utu.fi
Åbo Akademi, sosialpolitisk institution, FIN-20500 Åbo:
Helena Blomberg, hblomber@abo.fi

2.2.4 Nälkävuosista p nkkikriisiin - suomalaisen pulan sosiaalhistoriaa

Vastuullinen johtaja:

Prof. Antti Häkkinen, Helsingin yliopisto

Tässä tutkimuksessa Suomalaisen yhteiskunnan kehitystä analysoidaan yhteiskunta-kriisien ja kriisiytymisen näkökulmasta. Tutkimuksen perusyksikkö on yksittäinen ihminen, hänen arkielämänsä ja toimintansa, hänen kriisitulkintansa. Seuraavaksi näkökulma laajennetaan koskemaan sosiaalisten ryhmien, verkostojen, luokkien ja väestöryhmien kriisiolojen kokemuksia ja toimintatapoja. Kolmanneksi kriisi- ja lamadynamiikkaa, suuria rakenteellisia muutoksia sekä yksittäisten ihmisten asemaa ja toimintaa kansainvälisen talouskriisin olosuhteissa käsitellään rakenteiden ja instituutioiden näkökulmasta, toiminnasta ja muutoksesta lähtien.

Tutkimuksessa pyritään selvittämään, miten yleisellä ja paikallisella tasolla kriisit muotoutuivat, miten yksityiset kansalaiset ja yhteiskunnalliset instituutiot ne kokivat ja miten ne niistä selviytyivät ja miten kriisit muokkasivat kehitystä purkaen ja muovaten vanhoja rakenteita ja käytäntöjä, luoden uusia pitkäaikaisia ristiriitoja ja eriarvoisuuksia, synnyttäen uusia ajatusmalleja ja toimintatapoja sekä vaikuttaen yksilöön ja yhteisöllisyyteen liittyneisiin mentaaliin tekijöihin. Tutkimuksen tavoitteena on kehittää suomalaisen yhteiskuntakriisin teoreettista ja historiallista tietämystä, käsitteistöä ja malleja; vastata kysymykseen, mitkä kriisielementit ovat historiallisesti pysyviä ja mitkä ovat muuttuvia, mitkä ovat spesifisti suomalaisia ja mitkä ovat kansainvälisiä. Tutkimus toteutetaan poikkitieteellisinä, talous-sosiaali- ja poliittishistoriallisina tapaustutkimuksina, jossa tutkimuskohteina on seitsemän erityyppistä kaupunki- ja maaseutukuntaa. Siinä käytetään sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia aineistoja, tutkitaan yhteiskuntaa sekä makro- että mikrotasolla ja tehdään kansainvälisiä vertailuja.

Tutkimusryhmän jäsenet lähestyvät yhteiskuntakriisejä erilaisista näkökulmista: maaseudun ja kaupunkien köyhyyttä sekä alueellista ja sosiaalista liikkuvuutta tutkitaan pitkän aikavälin näkökulmasta, taloudellisten kriisien eskaloitumista ja vaikutuksia tutkitaan analysoimalla ja vertaamalla kahden pääkaupungin rakennus-sektorin kehitystä, poliittisiin kriiseihin muodostetaan sosiaalhistoriallinen näkökulma, teollistuvan maalaisyhteisön kriisiaikojen taloudellisia toimintatapoja, kansanomaista talousetiikkaa ja sosiaalisia suhteita tarkastellaan kulttuuri-ekologisen ja mikrohistoriallisen näkökulman avulla.

Taloustieteelliset tutkimusprojektit

3.1 Työmarkkinoiden toimintamuutosten analysointi yksilö- ja yrityspaneelien avulla

Kyseessä on konsortio

Projektin johtajat:

Dos. Pasi Holm (VATT),

PhD Reija Lilja (ETLA),

Prof. Jaakko Pehkonen (Jyväskylän yliopisto)

1990-luvun alun talouskriisi vaikutti dramaattisesti työmarkkinoihin. Työttömyysaste nousi 3,5 prosentista aina 18,9 prosenttiin asti. Vaikka monilla muilla taloudellisilla mittareilla mitattuna lama on jo taakse jäänyttä elämää, on työttömyys jäänyt selvästi lamaa edeltänyttä tasoa korkeammaksi. Työllisyystilanne on vielä työttömyyskuluja heikompi, jos otetaan huomioon ns. aktiivisella työvoimapolitiittisilla toimenpiteillä työllistettyjen suuri määrä. Vuonna 1997 työllistettiin näillä toimenpiteillä lähes 4 prosenttia työvoimasta. Lisäksi työmarkkinoiden ulkopuolella on edelleen runsaasti työmarkkinoille aikovia.

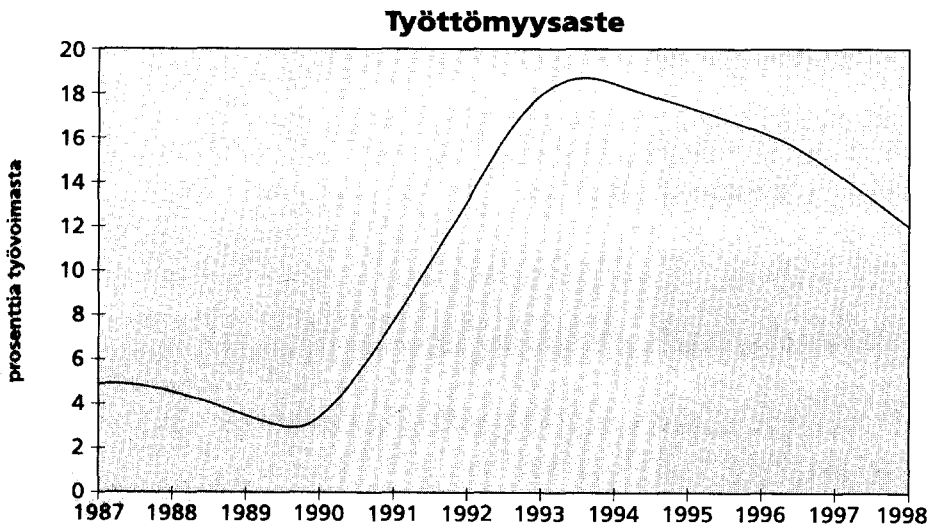
Massatyöttömyys uhkaa syrjäyttää suuren joukon ihmisiä ansiotyön ulkopuolelle. Se on samalla lisännyt julkisia menoja huomattavasti. Laman aikana on virinnyt laajaa keskustelua ns. kannustinloukuista. On kysytty, onko työttömillä taloudellisia kannustimia etsiä aktiivisesti työtä. Näiden syiden vuoksi on tärkeää selvittää, kuinka yhtäältä verotus, työttömyysturva ja muut tulonsiirrot ja toisaalta aktiivinen työvoimapolitiikka vaikuttavat työttömien työllistymismahdollisuuksiin ja palkkojen ja muiden tulojen jakautumiseen yhteiskunnassa. Lama on vaikuttanut myös nuorten mahdollisuuksiin osallistua työmarkkinoille. Keskeinen kysymys on, miten muutokset työmarkkinatilanteessa ja lainsäädännössä, kuten työmarkkinatuen ehtojen muutokset, ovat vaikuttaneet nuorten työllistymiseen. Tutkimusryhmän käytössä oleva laaja yksilötason seuranta-aineisto vuodesta 1988 vuoteen 1995 mahdollistaa työvoimapolitiikan vaikutusten empiirisen tutkimisen.

Työttömyysongelman ymmärtäminen vaatii yritysten työllistämismahdollisuuksien tarkastelua. Osin laman seurauksena mutta myös markkinoiden globalisoitumi-

sen seurauksena yritysten toimintaympäristö on muuttunut aikaisempaa epävarmemmaksi. Tämä näkyy siinä, että useat yritykset ovat pyrkineet ulkoistamaan päätoimintaansa kuulumattomia toimintoja sekä siinä, että yritykset ovat rekrytoineet uusia työntekijöitä ensi sijassa vain määräaikaisiin työsuhteisiin. Yritysten toimintaympäristön muutoksiin on pyritty sopeutumaan työmarkkinoiden säännöksiä liberalisoimalla. On puhuttu työmarkkinajoustoista ja suuremman joustavuuden tarpeesta. Talouskriisin aikana on tehty monia yksittäisiä työmarkkinoiden joustavuutta lisääviä toimia. Tutkimuksen avulla pyritään vastaamaan siihen, ovatko tehdyt toimenpiteet olleet oikean suuntaisia ja työllisyyden paranemisen kannalta riittäviä.

Tutkimusprojektin tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa siitä, minkälaisia henkilöstöstrategisia valintoja suomalaiset yritykset ovat tehneet 1980- ja 1990-luvulla, jolloin yritysten toimintaympäristö muuttui nousukausien ja syvän laman sekä talouden globalisoitumisen myötä rajusti. Hankkeessa tarkastellaan, miten yritysten kansainvälistyminen ja omistuksen rakenne heijastuivat henkilöstövalintoihin laman aikana ja sen jälkeen. Projektissa selvitetään, miten yritysten henkilöstöstrategiat ovat vaikuttaneet ja mahdollisesti tulevaisuudessa vaikuttavat työvoiman kysyntään ja työttömyyden rakenteeseen. Tutkimuksessa käytetään yhdistettyä yritys- ja yksilötason seuranta-aineistoa vuosilta 1985-95.

Yhdistämällä yksilöiden työllistymiseen vaikuttavien tekijöiden analysointi ja yritysten rekrytointitutkimus tuotetaan uutta tietoa työmarkkinoiden toiminnasta. Täältä pohjalta voidaan ehdottaa toimenpiteitä työmarkkinoiden toiminnan tehostamiseksi. Tämä on tärkeää, sillä työmarkkinoiden hyvästä toiminnasta tulee entistä tärkeämpi sopeutumis- ja kilpailutekijä EMU-oloissa, kun kansallista raha- ja valuutaturkussipolitiikkaa ei enää pystytä harjoittamaan.

Projektin johtajat:

Tutkimusjohtaja, dos. Pasi Holm,
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT),
Hämeentie 3, PL 269, FIN-00531 Helsinki,
puh. 09-703 2901, fax 09-703 2968,
sähköposti: pasi.holm@vatt.fi;
<http://www.vatt.fi>

Tutkimusohjaaja, PhD Reija Lilja,
Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (ETLA),
Lönnrotinkatu 4 B, FIN-00120 Helsinki,
puh. 09-609 90235, fax 09-601 753,
sähköposti: Reija.Lilja@etla.fi;
<http://www.etla.fi>

Prof. Jaakko Pehkonen,
Jyväskylän yliopisto, Taloustieteen laitos,
PL 35, FIN-40351 Jyväskylä, puh. 014-603331,
sähköposti: jpehkonen@tase.jyu.fi;
<http://www.jyu.fi/economics>

Tutkijat:

VTM Tomi Kyyrä, VATT
VTM Juha Rantala, VATT
VTL Roope Uusitalo, VATT
Dos. Rita Asplund, ETLA
KTM Aija Leiponen, ETLA
KTM Kari Hämäläinen, Jyväskylän yliopisto
KTM Ulla Hämäläinen, Jyväskylän yliopisto

Kansainväliset yhteistyökumppanit:

Warwickin yliopisto ja Århus yliopisto

3.2 Rahoituskriisi, talouspolitiikka ja häiriöiden luonne

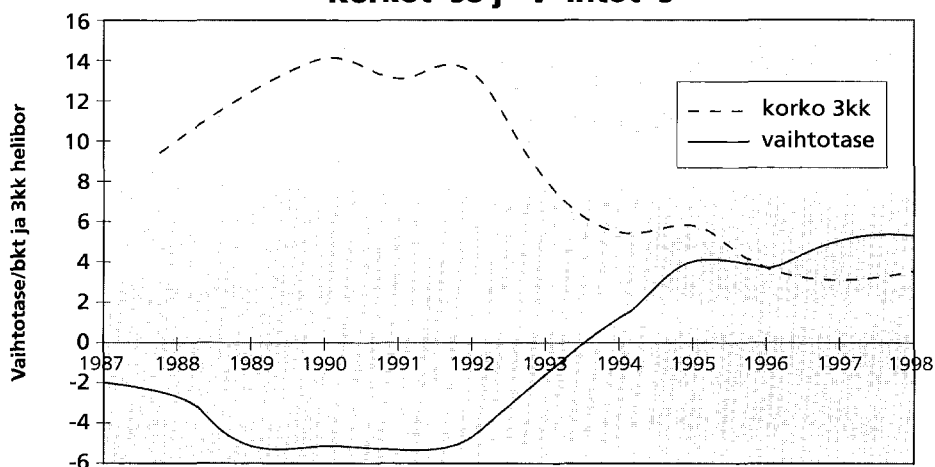
Projektin johtajat:

Prof. Seppo Honkapohja ja prof. Erkki Koskela
Helsingin yliopisto

Tutkimusprojektissa tutkitaan rahoituskriisin syntyä ja välittymismekanismeja kulu-
tukseen, investointeihin ja palkanmuodostukseen sekä sitä kautta myös työttömyy-
teen. Hankkeeseen saattaa myöhemmin tulla mukaan kaksi osaprojektia, joiden
teemoina ovat talouspoliittisen päätöksenteon perustelut tapahtuneen kehityksen
valossa sekä maamme kohdanneiden häiriöiden pysyvyyden merkityksen arviointi.
Kyseessä ovat siis keskeisesti 1990-luvun alun talouskriisiin liittyvät taloudelliset
tapahtumat ja niiden taustalla olevat talouden toimintamekanismit.

Suomen taloudelliselle kehitykselle viimeisten 10 vuoden aikana on ollut tyypillistä
varallisuusesineiden (osakkeiden, kiinteistöjen, asuntojen) arvojen suuret heilahte-

Korkot so j v i h t o t a s e

lut. 1990-luvun alussa tapahtunut romahdus varallisuusarvoissa liittyi korkeisiin korkoihin, yritysten konkursseihin ja pankkikriisiin sekä kotitalouksien säästämisen, työttömyyden ja valtion velkaantumisen kasvuun. Tavanomainen makrotaloudellinen ajattelu ei tunnetusti ota tällaisia asioita huomioon. Viime aikoina on kuitenkin kehitetty tarkastelutapoja, joilla finanssikriisien syntyä ja leviämismekanismeja voidaan ymmärtää. Osatutkimuksessa hyödynnetään ja kehitellään modernia kirjallisuutta rahoituskriisien välittymismekanismien tutkimiseksi. Tarkoituksena on arvioida finanssikriisiin liittyvien tekijöiden merkitystä kulutus- ja säästämiskäyttäytymiseen, yritysten investointitoimintaan sekä palkanmuodostukseen Suomessa. Nämä kaikki ovat keskeisiä tekijöitä pyrittäessä ymmärtämään kokonaiskysynnän ja tarjonnan vuorovaikutuksena syntyneitä voimakkaita heilahteluja taloudessamme.

Tutkimusprojektin vastuulliset johtajat:

Prof. Seppo Honkapohja,
Helsingin yliopisto, kansantaloustieteen laitos,
PL 54, FIN-00014 Helsingin yliopisto,
puh. 09-1918877
sähköposti: seppo.honkapohja@helsinki.fi

Prof. Erkki Koskela,
Helsingin yliopisto, kansantaloustieteen laitos,
PL 54, FIN-00014 Helsingin yliopisto,
puh. 09-1918877
sähköposti: ekoskela@valt.helsinki.fi

3.3 1900-luvun talou krii i, lama, aluekehitys ja hyvinvointivaltio

Kyseessä on konsortio

3.3.1 Hyvinvointivaltio alueellisten tuloerojen tasoittajana vuosina 1966-1996 ja erityisesti 1990-luvun lamassa

Vastuullinen johtaja:

Prof. Heikki A. Loikkanen, VATT

Osahanke kuuluu laajempaan tutkimushankkeeseen "Lama, aluekehitys ja hyvinvointivaltio". Osahankkeen tarkoituksena on tutkia miten suomalainen hyvinvointivaltio toimi alueellisten erojen tasoittajana sekä "normaaliaikoina", 1980-luvun lopun korkeasuhdanteessa ja erityisesti 1990-luvun lamassa. Tutkimushanke liittyy kahteen tutkimustraditioon: viime aikoina elpyneeseen maiden ja alueiden per capita tulojen konvergenssia koskevaan kirjallisuuteen sekä tulonjakotutkimukseen. Hankkeessa tutkitaan miten markkinaprosessit ja hyvinvointivaltio ovat vaikuttaneet alueiden väliseen ja niiden sisäisiin tuloeroihin.

Siinä missä aiempi konvergenssitutkimus on perustunut aggregaattiaineistojen käyttöön ja tulonjakotutkimus puolestaan mikro- (kotitalous- tai yksilö-) aineistojen käyttöön, tämä tutkimus perustuu molemmilta osin kotitaloustiedustelujen aikasarja-aineiston käyttöön. Vuosien 1966-96 aineisto antaa mahdollisuuden selvittää kotitalouksien alueellista tulonmuodostusta markkinatuloista (tuotannontekijätulot) aina lopulliseen tuloon (käytettävissä olevat tulot plus käytettyjen yhteiskunnallisten palveluiden arvo) asti. Miten hyvinvointivaltio on vaikuttanut eri tulokäsitteillä mitattuihin alueiden välisiin ja niiden tuloeroihin tulonsiirtojen, sosiaaliturvan ja yhteiskunnallisten palvelujen välityksellä erityisesti lamassa, on tutkimuksen keskeinen kysymys. Ovatko alue-erot kasvaneet ja mitä on tapahtunut alueiden sisäisille tuloeroille? Tutkimuksessa käytetään eri alueluokituksia (suuralue, uusi ja vanha läänijako, maakuntajako, kaupungit-maaseutu -jako ym.) aluekehityksen hahmottamiseksi. Sen yhteydessä arvioidaan myös yleisemmin kotitaloustiedustelujen käyttöä aluetutkimuksen aineistopohjana ja pyritään kansainväliseen yhteistyöhön vastaavien sovellutusten synnyttämiseksi muissa maissa.

Projektin johtaja:

Prof. Heikki A. Loikkanen
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT),
PL 269, FIN-00531 Helsinki
puh. 09-7032947, fax 09-7032968
sähköposti: heikki.loikkanen@vatt.fi

Tutkijat:

VTL Risto Sullström
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT),
PL 269, FIN-00531 Helsinki
puh. 09-7032948, fax 09-7032968
sähköposti: risto.sullstrom@vatt.fi

VTL Marja Riihelä
Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT),
PL 269, FIN-00531 Helsinki
puh. 09-70371, fax 09-7032968
sähköposti: marja.riihela@vatt.fi

Tutkimushankkeen etenemisestä tiedotetaan VATT:n kotisivuilla
<http://www.vatt.fi>

Kotimaiset yhteistyötahot:

Konsortion muut osapuolet (PTT ja Kaupunkitutkimus Seppo Laakso) sekä alue- ja kuntatutkimusta tekevät tutkimuslaitokset ja tutkijat.

Ulkomaiset yhteistyötahot:

Pohjoismaiset alue- ja kuntatutkimusta tekevät laitokset kuten AKF (Tanska), IKE (Ruotsi) ja NIBR (Norja).

3.3.2 Laman alueelliset vaikutukset tuotantoon, työllisyyteen ja yritysraenteeseen

Vastuullinen johtaja:

VTT, Vesa Vihriälä, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos

Tutkimushanke käsittelee tuotantotoiminnan, työllisyyden ja tuloerojen alueellista kehitystä sekä ennen lamaa että laman aikana aluetason tietojen avulla. Lama merkitsi suuria muutoksia tuotannon sekä työllisyyden. Tuotannon ja työllisyyden voimakkaiden tasomuutosten lisäksi niissä tapahtui laman aikana myös suuria rakenteellisia muutoksia. Tuotannon rakenne ja työpaikkojen toimialoittainen jakauma ei enää laman jälkeen ollut sama kuin ennen lamaa. Tutkimuksessa analysoidaan näitä muutoksia aluetasolla. Talouskriisi kohteli maan eri alueita eri tavoin. Tämän rinnalla tutkitaan yritystason aineistoilla alueellisten tuotantorakenteiden muutoksia analysoimalla yritysten syntymistä, lopettamista ja uudelleensijoittumisia talouden eri käänteissä. Erityishuomiota kiinnitetään pieniin ja keskiuuriin yrityksiin.

Projektin johtaja:

VTT Vesa Vihriälä

Tutkija:

KTT Aki Kangasharju

Tutkimuksen suorituspaikka:

Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos (PTT)
Eerikinkatu 28 A, FIN-00180 Helsinki,
puh. 09-3488400, fax 09-3488500,
sähköposti: vesa.vihriala@ptt.fi

3.3.3 Asuntomarkkinoiden, asuntovarallisuuden ja asumiskulutuksen alueellinen kehitys laman ja sitä edeltäneen nousukauden aikana

Vastuullinen johtaja:

VTT Seppo Laakso, Kaupunkitutkimus Seppo Laakso

Asuntomarkkinoilla ja muilla kiinteistömarkkinoiden osamarkkinoilla oli keskeinen rooli 1990-luvun alun lamassa, samoin kuin sitä edeltäneessä talouden ylikuumenemisvaiheessa 1980-luvun jälkipuoliskolla. Tämä on seuraus suomalaisten asunto- ja kiinteistömarkkinoiden lukuisista erityispiirteistä, jotka tekevät koko alan erityisen suhdanneherkäksi ja alttiiksi talouskehityksen vaihteluille.

Tutkimusprojektissa tutkitaan väestön, asuntomarkkinoiden ja asumiskulutuksen sekä asuntovarallisuuden ja -velkojen alueellista kehitystä 1980- ja 1990-luvuilla. Pääasiallinen kiinnostuksen kohde on talouskriisin kannalta tärkein ajanjakso eli 1980-luvun jälkipuolisko ja 1990-luvun alkuvuodet. Juuri näinä vuosina asuntomarkkinoilla koettiin suurimmat muutokset.

Väestökehityksen osalta projektissa keskitytään alueelliseen muuttoliikkeeseen ja sen vaikutuksiin asuntomarkkinoiden kannalta. Alueellisten asuntomarkkinoiden analyysi sisältää yleisen kuvauksen Suomen kiinteistömarkkinoiden kehityksestä. Yksityiskohtaisempi analyysi alueellisista asuntomarkkinoista perustuu nk. hedonisten hintojen lähestymistapaan. Tutkimuksessa estimoidaan mikrotasoisia aineistoja käyttämällä hyväksi alueittaisia hedonisia hintafunktioita eri vuosilta. Lähestymistavalla on mahdollista analysoida hintatasojen erojen lisäksi myös hintarakenteiden sekä asumisen eri ominaisuuksien hinnoittelun eroja ja kehitystä. Hedonisten hintamallien tuloksia käytetään myös kotitalouksien asumiskulutuksen samoin kuin asumisvarallisuuden ja sen jakautumisen analyysissä.

Tutkija:

VTT Seppo Laakso
Kaupunkitutkimus Seppo Laakso tmi
Raumantie 1, FIN-00350 Helsinki
puh. 09-561 2493, fax 09-561 2925
sähköposti: seppo.laakso@pp.kolumbus.fi

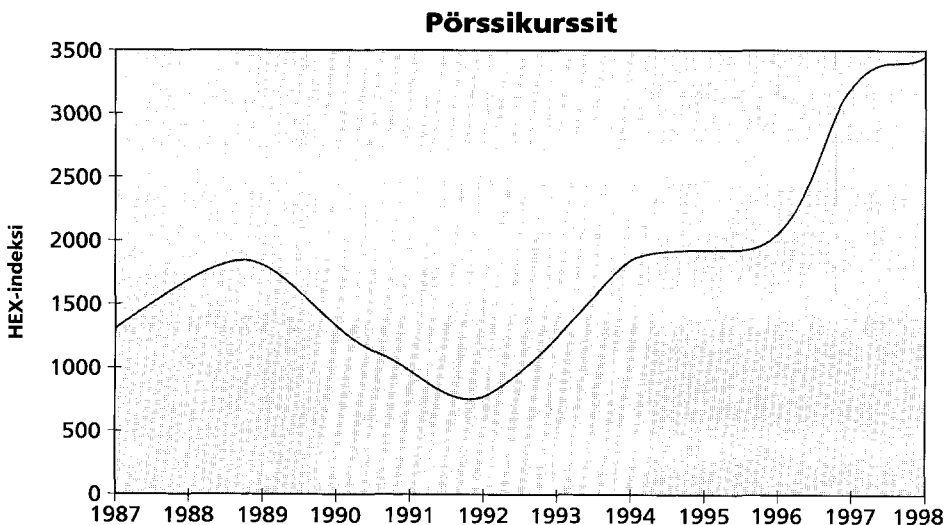
3.4 Osake- ja asuntomarkkinoiden toiminta ja tehokkuus ”louskriisi”

Vastuullinen johtaja:

Prof. Anders Löflund, Svenska Handelshögskolan

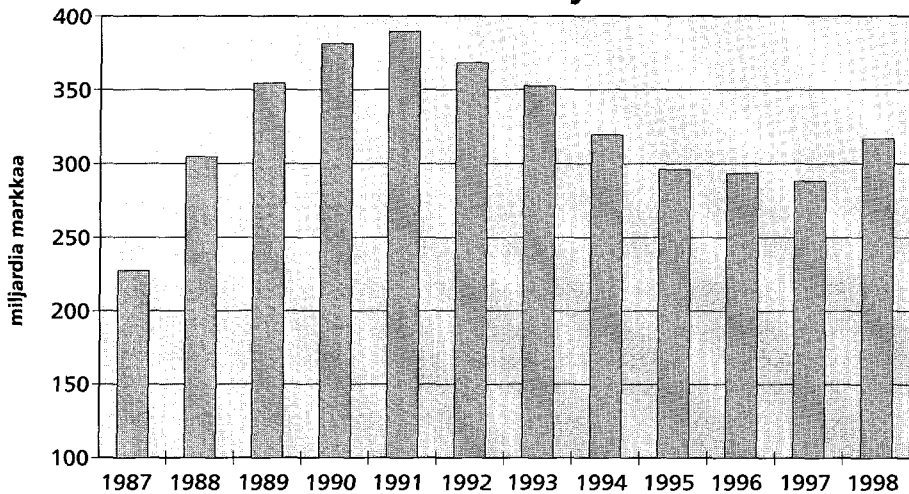
Suomalaisen asunto- ja osakevarallisuuden arvot heilahtelivat rajusti laman aikana. Jo ennen lamaa havaittiin merkkejä ylikuumenneista hinnoista, ja laman jälkeen hinnannousut ovat jatkuneet voimakkaina. Tutkimusprojekti etsii syitä näihin poikkeuksellisen voimakkaisiin hintojen muutoksiin. Voidaanko suuria hintojen muutoksia pitää rationaalisina vai onko niissä mukana myös ei-rationaalisia aineksia? Missä määrin kassavirtashokit (kuten idänkaupan romahdus vuosina 1990-91), korkea reaalkorkotaso, heikentynyt hintakilpailukyky ja yritysten korkea velkaisuus selittävät hintojen muutoksia? Vastauksia näihin kysymyksiin haetaan markkinoiden riskin hinnoitteludynamiikasta, kuten esimerkiksi laman aikana mahdollisesti vallinneista erityisen korkeista riskipreemioista.

Lisäksi hankkeessa tutkitaan epävarmuuden vaikutuksia reaali-investointien käynnistymiseen ja lamasta toipumiseen. Kohonnut yleinen taloudellinen epävarmuus todennäköisesti vaikutti investointeja lykkäävästi ja toimi siten vuoden 1992 jälkeen tapahtuneen korkotason alenemisen taloutta piristävää vaikutusta vastaan. Toinen tärkeä epävarmuuden vaikutus on rahoitusriskien lisääntyminen, koska informaatioerot rahoittajien ja yritysten välillä kasvoivat poikkeuksellisissa oloissa. Seurauksena voi odottaa rahan hinnan nousua sekä velka- että erityisesti osakerahoituksessa, mikä osaltaan on voinut jarruttaa investointien käynnistymistä.

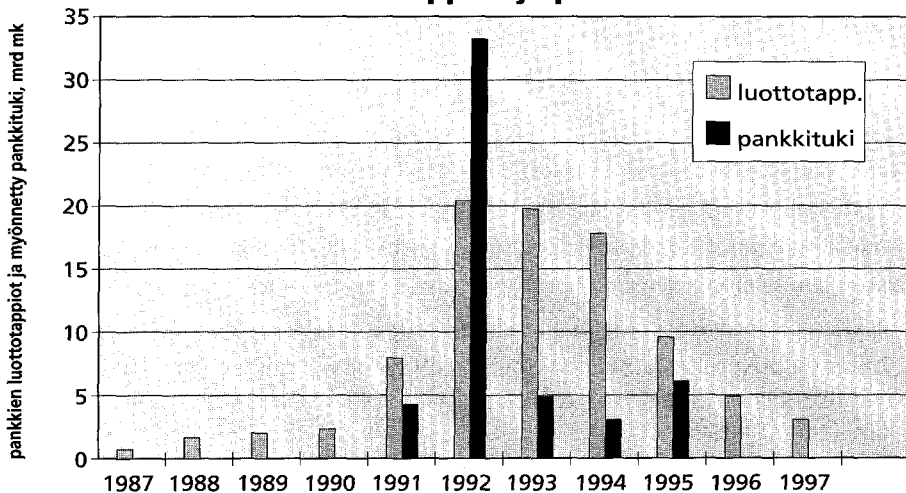

Tutkimusprojektin toinen osa käsittelee konkurssimekanismien tehokkuutta yksilö- ja yritystasolla. Yhteiskunnan kannalta konkurssi merkitsee resurssien sitoutumista tuottamattomaan tilaan tai pahimmillaan tuhoutumista. Tutkimuksessa pohditaan mm. toiko tammikuussa 1993 voimaan tullut yrityssaneerauslaki olennaisen tehokkuusparannuksen resurssien uudelleenkäyttönotossa verrattuna aiempaan likviidaatiokäytäntöön. Edelleen tutkitaan pankkien luotonannon kriteerejä ja niiden muuttumista tavoitteena selvittää paitsi konkurssseja myös yleisemmin yritysten rahoituskriisejä ennustavia tekijöitä.

Pankkien luotot yleisölle

Luottotappiot ja pankkituki

4

Sosiologian alaan kuuluvat tutkimusprojektit

4.1 Uskonnolliset yhteisöt ja lamassa selviäminen

Vastuullinen johtaja:

Prof. Eila Helander, Helsingin yliopisto

Laman seurauksena kirkkojen ja uskonnollisten järjestöjen toiminta on suuntautunut paikkaamaan hyvinvointivaltion palvelu- ja tukijärjestelmien jättämiä aukkoja. Leipäjonot, työttömien ruokailut, ruokapankit ja lasten iltapäiväkerhojen ruokailut ovat tämän toiminnan näkyvä osa. Esimerkiksi vuonna 1996 yli 200 seurakuntaa tarjosi työttömien aterioita ja ateriakäyntejä oli 460 000, mikä merkitsi 13 prosentin kasvua vuoteen 1994 verrattuna. Uskonnollisten yhteisöjen panos ei ole rajoittunut ainoastaan aineellisen avun antamiseen. Laman seuraukset tuntuvat myös henkisenä hätänä, joka näkyy mm. Kirkon perheasiainkeskuksen kasvavina asiakaskäynteinä ja Palvelevan Puhelimen yhteydenottoina. Esimerkiksi vuonna 1991 Perheasiainkeskuksessa oli 63 056 asiakaskäyntiä ja vuonna 1996 käyntien määrä oli 76 626. Tässä ihmisten kriiseissä auttamiseen keskittyvässä työssä on toiminut tuhansia vapaaehtoisia ja lama on myös vaikuttanut vapaaehtoisen palvelutoiminnan lisääntymiseen.

Laman seurauksena syntyneissä henkilökohtaisissa kriiseissä keskeiseksi kysymykseksi muodostuu millaisia henkisiä voimavaroja ihmisellä on kestää vaikeita tilanteita ja selviytyä häntä kohdanneista kriiseistä. Keskeinen kysymys on myös missä määrin kirkko yhteiskuntaeettisillä kannanotoillaan on ahdinkoon joutuneen ihmisen puolelle asettuessaan toiminut yhteiskunnallisena vaikuttajana, kriitikkona ja suunnan antajana. Lamalla on ollut myös yhteiskunnan kannustinrakennetta muo-
tuttava vaikutus, joka näkyy eräänlaisessa uusluokkamudostuksessa: syrjäytyneet, selviytyjät ja sankarit.

Tutkimushankkeen tavoitteena on selvittää mikä merkitys uskonnollisuudella ja uskonnollisilla yhteisöillä on yksilöiden elämässä näiden pyrkiessä selviytymään laman aiheuttamista kriisitilanteista. Keskeisiä tutkimusongelmia ovat:

- (1) Miten lama on vaikuttanut kirkon ja muiden uskonnollisten yhteisöjen vapaaehtoihin palvelu- ja tukijärjestelmiin ja miten niiden toiminta on vaikuttanut ihmisten mahdollisuuksiin selvittää laman aiheuttamista kriisitilanteista?
- (2) Millaisia ratkaisumalleja ihmiset ovat kehittäneet laman seurauksena syntyneisiin henkilökohtaisiin kriiseihin? Missä määrin kirkko ja uskonnolliset järjestöt ovat toimintansa ja julistuksensa kautta olleet ihmisten henkisenä ja hengellisenä voimavarana?
- (3) Millaisia yhteiskuntaeettisiä ongelmia lama on synnyttänyt ja millaisia uudenlaisia elämänmuotoja lama-ajan taloudelliset ja henkiset vaikutukset ovat synnyttäneet; mihin ihmisiä tulisi kannustaa ja minkä elementtien varaan elämän mielekkyys rakentuu?

Projekti koostuu seuraavista osatutkimuksista:

a) Perheeseen liittyvät tutkimukset:

- Jouko Kiiski: Rakkauten lamassa. 1990-luvun talouskriisin heijastumat parisuhdeongelmiin
- Sari Kokkonen: Työttömyyden vaikutus perheenisän arvomaailmaan kasvattajana

b) Henkilökohtaisiin kriiseihin liittyvät tutkimukset:

- Liisa Lampela: Konkurssin tehneiden uskonnollisuus
- Paavo Kettunen: Ripin ja sielunhoidon merkitys henkilökohtaisissa kriiseissä selviytymiseen
- Hannu Sorri: Laman vaikutus ihmisten henkiseen pahoinvointiin (Palveleva Puhelin)

c) Vapaaehtoisuuteen liittyvät tutkimukset:

- Laman vaikutus vapaaehtoisajatteluun lähimmäispalveluissa (SPR, ev.lut. kirkko ja uskonnolliset yhteisöt)

d) Yhteiskuntaeettisiin kysymyksiin liittyvät tutkimukset

- Teemu Laajasalo: Seksuaalipalveluissa, erityisesti prostituutiossa laman aikana tapahtuneiden muutosten aiheuttamat eettiset ongelmat
- Liisa Östman: Yhteiskunnan kannustinrakenteen muutos ja moraalit.

Tutkimusryhmän jäsenet edustavat seuraavia teologian oppialoja: käytännöllinen teologia, kirkkososiologia ja teologinen etiikka ja filosofia. Tutkijoista kuusi (Kiiski, Kokkonen, Lampela, Laajasalo, Östman) tekevät väitöskirjaa ja kaksi (Kettunen, Sorri) on jo väitelleitä.

Hankkeen vastuullinen johtaja:

Prof. Eila Helander
Käytännöllisen teologian laitos (Kirkkososiologia),
Aleksanterinkatu 7, PL 33, FIN-00014 Helsingin yliopisto,
puh. 09-191 23858, fax 09-191 23855,
sähköposti: eila.helander@helsinki.fi

Tutkijoiden yhteystiedot:

Lama-projekti, Käytännöllisen teologian laitos/Kirkkososiologia,
Aleksanterinkatu 7, PL 33, FIN-00014 Helsingin yliopisto
Paavo Kettunen, puh. 09-601 117
Jouko Kiiski, puh. 015-576 8037, jouko.kiiski@aicom.fi
Sari Kokkonen, puh. 09-272 6752
Teemu Laajasalo, puh. 09-494 939
Liisa Lampela, puh. 09-191 22585, liisa.lampela@helsinki.fi
Hannu Sorri, puh. 09-180 2261, sorri@megabaud.fi
Liisa Östman, puh. 09-813 5381, liisa.ostman@helsinki.fi

Yhteistyökumppanit:

Kirkon tutkimuskeskus, Kirkot ja sosiaalietiikka -projekti, Heidelbergin ja
Freiburgin yliopistot

Yhteydet Ruotsin kirkon ja valtion eroa tutkivaan projektiin "From State Church
to Free People's Church" sekä pohjoismaisiin tutkimusprojekteihin "Folk Church
and Ethical Pluralism - a Nordic Paradox" ja "Work and Life".

4.2 Lama ja luottamus

Projektin johtaja:

Prof. Kaj Ilmonen, Jyväskylän yliopisto

Tutkimusprojektin lähtökohtana on ajatus siitä, että niin yhteiskunnalliset ja yritystasoiset päätökset kuin kotitalouksien ja yksilöidenkin ratkaisut ovat taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakentuneita. Yhteistä niille on se, että historiallisesti muotoutunut toiminta ja päätöksenteko ovat tavallisesti nojanneet sen luottamiseen, että kehitys jatkuu taloudellisista notkahduksista huolimatta osapuilleen ennallaan. 1990-luvun laman syvyys on kuitenkin nakertanut tätä luottamusta. Se heijastuu niin yhteisöjen, perheiden kuin yksilöidenkin toimintaan ja päätöksentekoon.

Laman kokemusten "avaaminen" kuten mikä tahansa pyrkimys tulla toimeen menneisyyden kanssa on tärkeätä niin yksilöllisesti kuin kollektiivisestikin, koska laman 'opetuksia' sovelletaan nykypäivään. Julkiset, vallitseviksi muuttuneet tulkin-
nat lamasta ja yksilölliset kokemukset siitä vaikuttavat ihmisten nykyisiin ja tuleviin toimiin. Oleellista on tällöin selvittää se, *mitä lamasta ajatellaan*. Sen jälkeen on tarpeen kartoittaa, *miten tätä ajattelua sovelletaan nykypäivään*. Laman kaikki vaikutukset eivät kuitenkaan ole yhteiskunnallisesti yhtä tärkeitä. Tutkimusprojek-

tissa nousevat keskeisimmiksi kysymykset, jotka liittyvät (1) suomalaisen yhteiskunnan *toimivuuteen*, (2) yhteiskuntarauhaan ja ihmisten *käsitykseen tulevaisuuden mahdollisuuksistaan*, (3) tehtävien *poliittis-taloudellisten ratkaisujen oikeutukseen ja koettuun oikeudenmukaisuuteen*.

Jotkut näistä kysymyksistä on tutkittu taloudellisina, mutta myös kulttuurisena ongelmana. Laman taloudellisen ja kulttuurisen *voittamisen* mahdollisuuksia tulisi kuitenkin tutkia yhdessä. Kun niin tehdään, törmätään väistämättä *sosiaalisen pääoman* ideaan. Se koostuu kolmesta osasta, (i) toimintasäännöistä (normit), (ii) niitä soveltavista sosiaalisista verkostoista sekä (iii) verkostoissa toimivien henkilöiden luottamuksesta toisiinsa. Projektissa tullaan käsittelemään näitä kaikkia sosiaalisen pääoman ainesosia ja selvittämään sen teoreettista käyttökelpoisuutta, mutta varsinaisesti siinä keskitytään luottamukseen.

Tarkoituksena on katsoa sitä miten lama on heijastunut:

- (a) yhteiskunnallisten ryhmien, esimerkiksi työllisten ja työttömien, ikäryhmien, sukupuolten sekä maan eri alueilla elävän väestön tuntemaan keskinäiseen luottamukseen;
- (b) julkishallinnon ja yritysten sekä yhdistyslaitoksen keskinäiseen luottamukseen;
- (c) kansalaisten luottamukseen yksityisoikeudellisia instituutioita kuten yrityksiä kohtaan, niiden väliseen keskinäiseen luottamukseen ja niiden tapaan rekrytoida uusia työntekijöitä;
- (d) luottamussuhteisiin työelämässä sekä
- (e) edellä mainittujen kysymysten heijastumiseen kansalaisyhteiskunnan toimintatapoihin, sosiaalisten verkostojen purkautumiseen ja syntyyn.

‘Lama ja luottamus’ -tutkimushankkeen tavoitteena on selvittää laman merkitystä yhteiskunnallisen luottamuksen näkökulmasta. Tavoitteena on tarkastella niin paikallisia, alueellisia kuin koko maan kattavia eroja sosiaalisten rakenteiden ja luottamussuhteiden murenemisessä/säilymisessä. Tutkimushanke painottuu alueellisesti Uudenmaan, Keski-Suomen, Lapin ja Varsinais-Suomen alueille. Kunkin alueen sisällä tapahtuva paikkakuntakohtainen tarkastelu mahdollistaa lamavaikutusten tarkastelun aluetasolla ja valtakunnallisesti. Tutkimusasetelmassa tullaan valitsemaan paikkakuntia, jotka ovat erityisesti kärsineet lamasta esimerkiksi pitkäaikais-työttömyyden kasvulla mitaten (Keski-Suomi: Jyväskylä, Keuruu; Varsinais-Suomi: Turku, ruotsinkielinen saaristolaiskunta; Lappi: Ranua) ja paikkakuntia, jotka ovat selviytyneet lamasta suhteellisen hyvin esimerkiksi työttömyysasteen alhaisuudella mitattuna (Keski-Suomi: Jämsä, Keuruu; Varsinais-Suomi: Paimio; Lappi: Salla, Kittilä).

Tutkijat:

Kaj Ilmonen

Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos,
PL 35, FIN-40351 Jyväskylä,
puh. 014-602922, fax 014-602921,
sähköposti: ilmonen@dodo.jyu.fi

Anne Kovalainen, Åbo Akademi, Sociologiska institutionen,
Gezeliusgatan 2, FIN-20500 Åbo,
puh. 02-2654367, fax 02-2654808,
sähköposti: anne.kovalainen@abo.fi

Pekka Kaunismaa, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos,
PL 35, FIN-40351 Jyväskylä,
puh. 014-602922, fax 014-602921

Petri Ruuskanen, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos,
PL 35, FIN-40351 Jyväskylä,
puh. 014-602922, fax 014-602921

Martti Siisiäinen, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden laitos,
PL 122, FIN-96101 Rovaniemi,
puh. 016-324620, fax 016-324600

Johanna Österberg, Åbo Akademi, Sociologiska institutionen,
Gezeliusgatan 2, FIN-20500 Åbo,
puh. 02-2654367, fax 02-2654808

Yhteistyötahoja:

AKAVA, SAK, STTK
Liikkeenjohdon instituutti
MOST-projekti, University of Tromsø

4.3 Työvoiman liikkuvuus ja maahanmuuttajat

Kyseessä on konsortio

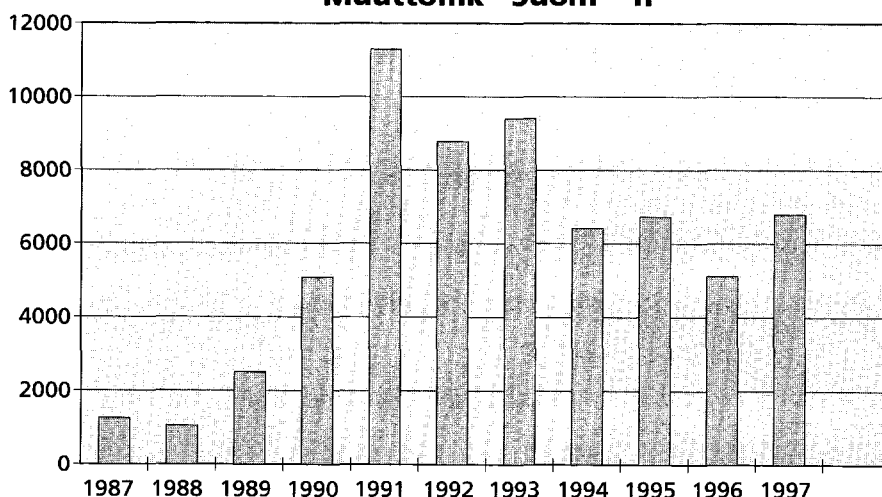
4.3.1 Työvoiman liikkuvuus lama- ja nousukauden muuttuvilla työmarkkinoilla

Projektin johtaja:

Prof. Olli Kultalahti, Tampereen yliopisto

Taloustieteessä korostetaan usein, että muuttoliike tasoittaa työvoiman kysynnän ja tarjonnan välisiä alueellisia eroja. Yksittäiselle ihmiselle tämä merkitsee sitä, että jos työpaikkaa ei löydy omalta paikkakunnalta, muuttaminen muualle on todennäköisesti hyvä vaihtoehto. Tämä pitääkin paikkansa korkeasuhdanteen ja vakiintuneen taloudellisen tilanteen aikana. Taloudellinen laskukausi ja erityisesti syvä lama muuttavat tilannetta. Usein on kyseenalaista, kannattaako edes harkita muuttamista. Vuosien 1991-93 lama todisti tämän selvästi. Muuttajien joukossa oli paljon työttömiä, jotka eivät saaneet muuton jälkeen työtä.

Muuttoliik Suomessa

1990-luvun muuttoliike kertoo lamasta, työmarkkinoiden muutoksista sekä yksilön ja perheen epävarmuuden ja työmarkkinoilta syrjäytymisen lisääntymisestä. Työttömät ja työvoimaan kuulumattomat tulivat korostetummin näkyviin muuttovirtojen rakenteessa.

Suomen jäsenyys EU:ssa sekä entisten sosialististen maiden markkinatalouksien kehittyminen ovat laajentaneet Suomen työmarkkinoita maan rajojen ulkopuolelle sekä länteen että itään. Itämeren alueella toimivat yritykset ja muut organisaatiot ovat keskeinen osa tätä kehitystä. Työnhakija on ristiriitaisessa tilanteessa. Työmarkkinat ovat kyllä laajentuneet, mutta työpaikat siirtyvät osaksi ulkomaille, muun muassa Itä-Euroopan siirtymätalouksiin.

Työmarkkinoiden nykyiset muutokset ovat omiaan kärjistämään laman vaikutuksia. Työsuhteiden kausi- ja suhdanneluontoisuus, toistuvat työttömyysjaksot, pakko-liikkuvuus, heikot uralla kehittymismahdollisuudet ja ammattitaidon vanheneminen luonnehtivat yhä useammin työntekijöiden olosuhteita. Koulutus ei enää takaa samalla tavalla kuin aikaisemmin pääsyä turvattuun uraputkeen. Koulutetut, joilla on uusiin työoloihin siirrettävissä olevia taitoja, löytävät kansainvälisiltä työmarkkinoilta työpaikan.

Tutkimuksessa tarkastellaan viimeisten 10 vuoden voimakkaiden talouden reunaehdoissa tapahtuneiden muutosten aikaansaamia työmarkkinamuutoksia. Erityinen painopiste on muuttoliikkeessä ja työllistymisessä. Tutkimuksessa selvitetään kunasta toiseen muuttaneiden ja maahanmuuttajien työllistymistä vuosina 1987-96. Mukana ovat sekä suomalaiset että Suomessa asuvat ulkomaalaiset. Tutkimuksessa keskitytään muuttamisen ja muuttoliikkeen merkitykseen työpaikan saamisessa taloudellisena nousu- ja laskukautena. Havaintoperiodihan kattaa sekä poikkeuksel-

lisen hyvän että poikkeuksellisen heikon taloudellisen kehityksen vuosia. Edellä mainittuihin kysymyksiin liittyen tarkastellaan lisäksi Itämeren aluetta yritysten strategisena toiminta-alueena ja työmarkkina-alueena.

Tutkimusprojektin vastuullinen johtaja:

Prof. Olli Kultalahti,
puh. 03-2156470, fax 03-2157311,
sähköposti: atolku@uta.fi

Muut tutkijat:

Hall.tri Ilari Karppi
Hall.maist. Heikki Rantala

Tutkimuksen suorituspaikka:

Tampereen yliopisto, Aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos,
PL 607, FIN-33101 Tampere,
<http://www.uta.fi/laitokset/alue>

Yhteistyötahot:

Tutkimusryhmän yhteistyökumppaneita ovat Itämeren aluetta koskevissa kysymyksissä muun muassa Tallinnan kaupunkitutkimuksen instituutti (prof. Marje Pavelson) sekä Swedish Institute for Regional Research (SIR) (prof. Mats Johansson)

4.3.2 Työmarkkinajärjestöjen rooli maahanmuuttajien ja työmarkkinoiden kohtaamispaikassa

Projektin johtaja:

PhD Kathleen Valtonen, Turun yliopisto

Maahanmuuttajaväestön työttömyysongelma on viime aikoina herättänyt huolestumista Suomessa. Suomesta on vasta 1980-luvun puolivälissä tullut maahanmuuttomaa. 1990-luvun laman aikana maahanmuuttajien työttömyysaste nousi nykyiselle tasolle, missä noin puolta maahanmuuttajatyövoimasta koettelee työttömyys.

1990-luvun taloudellinen lama ja massatyöttömyys on vaikeuttanut maahanmuuttajien integroitumista Suomeen. Työmarkkinoille kiinnittymistä ja työpaikan löytämistä voidaan pitää tärkeinä tekijöinä uuteen kotimaahan sopeutumiselle. Yksilön maahanmuuttotausta vaikuttaa kauan hänen työmarkkinoille kiinnittymiseensä ja työllistymiseensä. Tutkimuksessa haetaan uusia näkökulmia tähän problematiikkaan tarkastelemalla työmarkkinajärjestöjen näkemyksiä maahanmuuttajien työllistymisestä ja työmarkkinoille kiinnittymisestä.

Tutkimuksen tavoite on tarkastella ammattiyhdistysliikkeen ja työnantajaliittojen mahdollista roolia maahanmuuttajien työmarkkinaosallistumisessa. Mielenkiinto kohdistuu erityisesti työmarkkinajärjestöjen mahdollisuuksiin auttaa tai olla auttamatta maahanmuuttajien pääsyä työmarkkinoille, ja niiden vaikutusta maahanmuuttajien pysymisessä työmarkkinoiden reuna-alueilla niin, että he eivät saa lujaa otetta työelämään tai jopa syrjäytyvät täysin työmarkkinoilta.

Työmarkkinajärjestöjen kanta ja suhtautumistapa saattavat olla hyvin merkittäviä tekijöitä maahanmuuttajien työhönpääsyssä. Tätä työmarkkinakysymystä ei ole toistaiseksi tutkittu Suomessa maahanmuuttajien integroinnin kannalta. Tutkimukset osoittavat, että työllistyminen on keskeinen integraation edistäjä ja sitä pidetään tärkeänä integraation indikaattorina.

Toistaiseksi maahanmuuttajien osallistuminen työmarkkinajärjestöjen toimintaan ei ole laajaa. Työmarkkinajärjestöosapuolten yhteys maahanmuuttajiin on konkretisoitunut vain siinä tapauksessa, että maahanmuuttaja on jo työllistynyt, jolloin ammattiyhdistyksen jäsenyys on edellytys ansiosidonnaisen työttömyyskorvauksen saamiselle (tosin SAK on selvittelyt havaittuja rasimitapauksia työpaikoilla). Työmarkkinajäsenyys Suomessa on maailman korkeimpia, noin 80 prosenttia työntekijöistä on järjestäytynyt ammattiliittoihin. Työmarkkinajärjestöjen kanta suhteessa työhönottokäytäntöihin, työpaikkasuhteisiin ja oloihin voi vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten maahanmuuttajat, Suomen uusimmat kansalaiset, tulevat osakkaiksi työmarkkinoista ja työvoiman osaksi.

Projektin johtaja:

Prof. Kathleen Valtonen
Sosiaalipolitiikan laitos, Turun yliopisto,
Hämeenkatu 6, FIN-20500 Turku, Finland.
puh. 02-333 5713, fax 02-333 5093,
sähköposti: kathva@utu.fi

Yhteistyötahot:

Siirtolaisuusinstituutti, Turku, Finland
Centre for Refugee Studies, York University, Canada

4.4 Lama ja suomalaisen hyvinvointijärjestelmän muutokset

Projektin johtaja:

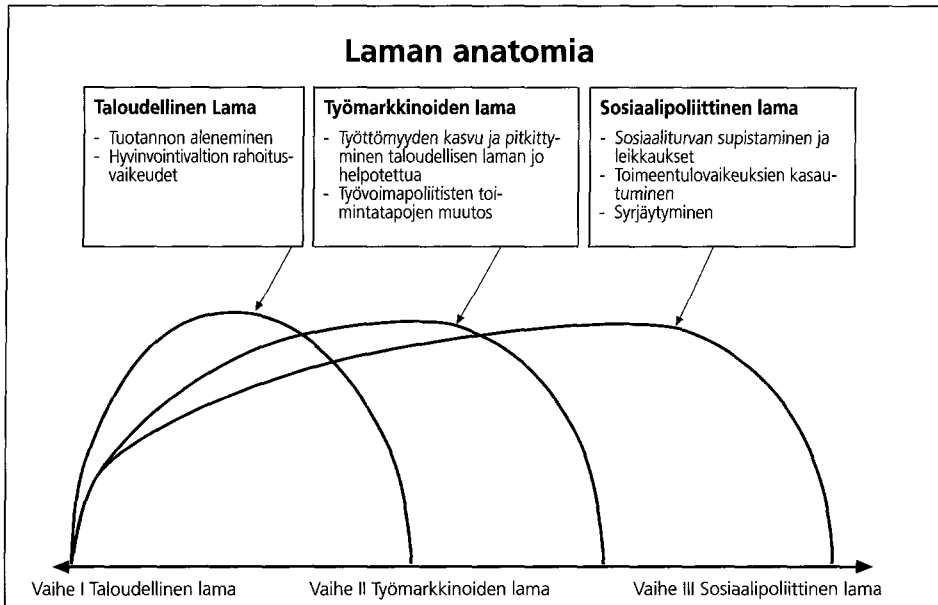
Prof. Heikki Lehtonen, Tampereen yliopisto

Lamaa ja sen seurauksia tarkastellaan kolmella tasolla, jotka ovat talouden lama, työmarkkinoiden lama ja laman sosiaalipoliittiset seuraukset. Laman vaiheet ovat eriaikaisia. Tuotannon käännyttyä nousuun työttömyyden kasvu jatkui vielä jonkin aikaa. Työllisyystilanteen alettua parantua hyvinvointivaltion murheet eivät helpottaneet: julkisen sektorin velka, sosiaalimenojen osuus valtion menoista, tulonsiirtojen osuus kotitalouksien tuloista, toimeentulotukea saaneiden kotitalousten osuus sekä pitkäaikaistyöttömien ja työvoimapoliittisten toimenpiteiden piirissä olevien osuudet kasvoivat edelleen.

Tutkimuksen näkökulmana on sosiaalipolitiikan ja työllisyyden historiallisen kohtalonyhteyden idea ja teoreettisena lähtökohtana Gøsta Esping-Andersenin hyvinvointivaltiomalliajattelu.

Lama ja suomalaisen hyvinvointivaltiomallin muutos

Projektin empiiristä sosioekonomista aineistoa ja lama julkisuudessa -aineistoa yhdistää laman tarkastelu em. kolmella tasolla sekä työttömyyden ja hyvinvointivaltion muutosten keskinäisen yhteyden analyysi.

Simo Aho tutkii työssäkäynti- ja työttömyysmallin muutosta 1980-luvulta 1990-luvulle laman ja siihen kytkeytyvien työvoimapolitiikan muutosten seurauksena ja Lehtonen sosiaaliturvaregiimin muutosta rinnakkain Ahon kanssa: miten työllisyyden, sosiaaliturvan ja toimeentulon muutokset ovat yhteydessä toisiinsa. Käytössä on 1 000 000 suomalaisen arkeen kiinnittyvä paneeliaineisto vuosilta 1987-97. Se sisältää yksityiskohtaista tietoa perheasemasta, asumisesta, työsuhteista, työttömyydestä, opinnoista, tuloista, veroista ja sosiaaliturvaetuksista.

Lisäksi aineistosta rakennetaan Jarmo Peltolan työttömyyttä ja työttömän toimeentuloa sekä suomalaisen työllisyysmallin ja lehdistön työttömyyskirjoittelun muutoksia 1930-luvulta 1990-luvulle tutkivan osatutkimuksen kanssa vertailukelpoinen otos, jolla analysoidaan toisaalta 1990-luvun laman vaikutuksia työmarkkinoihin ja sosiaaliturvaan ja asetetaan muutos historialliseen yhteyteensä. Mika Renvall tarkastelee työttömyyden rakentumista sosiaalisena ja poliittisena ongelmana 1990-luvun julkisuudessa ja liittää yhteiskunnallisesta vallasta käydyn diskursiivisen kamp-

pailun työllisyys- ja sosiaaliturvamallien muutosten tarkasteluun. Renvall ja Peltola rakentavat lehdistön lamakirjoittelusta kattavan aineiston. 1990-luvun lamakirjoittelua analysoidaan määrällisesti, laadullisesti sekä 1990-luvun laman periodisaatiolla että 1930-luvun lamasta tähän päivän yltävällä historiallisella jatkumolla.

Projekti pyrkii selvittämään seuraavia asioita:

- (1) Työllisyyden, tulokehityksen ja sosiaalipoliittikan "elinkaaret" ihmisten arjessa ja julkisuudessa. Julkisuus-aspekti tuo tutkimukseen poliittisen järjestelmän omaa aikaansa elävät julkisuustarpeet ja ajanjaksot: vaalit ja vaalikaudet, tupo- ja budjettineuvottelut.
- (2) Työllisyystilanteeltaan vaihtelevien ryhmien työllisyys- ja tulokehitys. Erityisesti voidaan verrata ryhmien sosioekonomisen aseman kehittymistä ja ongelmien esiintymistä julkisessa keskustelussa.
- (3) Sosioekonomisten ongelmaryhmien muotoutuminen ja hajoaminen ennen lamaa, laman aikana ja sen jälkeen. Sekä 1930- että 1990-lukujen lamojen osalta eräs olennainen seurantaryhmä ovat jo ennen lamaa työttömyydestä kärsivät: mitä ryhmälle tapahtui laman kuluessa. Miten laman jälkeinen heikkotuloisin ryhmä muodostui? Mihin väestöryhmiin ja millä tavoin lama voimakkaimmin kohdistui? Miten näistä ryhmistä keskusteltiin julkisuudessa?
- (4) Millaisin muodoin syrjäytymisen kasautumista on havaittavissa ajallisella jatkumolla eri kriisikausina.
- (5) Mitä laman pitkittyminen taloudellisesta sosiaalipoliittiseen merkitsee ihmisten kyvylle vastata yhteiskunnan heille asettamiin odotuksiin? Rakentuuko julkisuus poliittisen vai sosiaalipoliittisen järjestelmän logiikan mukaisesti. Mikä lamoissa on toistuvaa, mikä ainutkertaista? Miten paljon yhteiskunnassa tapahtuneet rakenteelliset muutokset ovat vaikuttaneet laman piirteiden ennustettavuuteen?

Tuloksena on poikkeuksellinen regimien ja lamakausien ajallinen vertailuasetelma, joka luo syvyyttä laman sosiaalipoliittisten vaikutusten arvioinnille.

Osaprojektit:

Simo Aho (sosiologia): Suomalainen työllisyysregiimi ja 1990-luvun työttömyys

Heikki Lehtonen (sosiaalipoliitikka): Lama, sosiaaliturvaregiimi ja toimeentulomuutokset

Jarmo Peltola (historia): Hätäaputyöläisestä tilastonumeroksi - Työtön, yhteiskunta ja julkisuus 1930-luvulta 1990-luvulle

Mika Renvall (tiedotusoppi): Työttömyyden rakentuminen sosiaalisena ja poliittisena ongelmana 1990-luvun julkisuudessa

Yhteystiedot:

Heikki Lehtonen, YTT, prof.
Tampereen yliopisto, Sosiaalipolitiikan laitos,
Pinninkatu 47, PL 607, FIN-33101 Tampere,
puh. 03-2156339, fax 03-215 74 84
sähköposti: sphele@uta.fi
<http://www.uta.fi/laitokset/sospol>

Simo Aho, YTL, tutkija
Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto,
PL 607, FIN-33101 Tampere
puh. 03-2157263, fax 03-2157265
sähköposti: ttsiah@uta.fi
<http://www.uta.fi/laitokset/tyoelama>

Jarmo Peltola, YM, tutkija
Tampereen yliopisto, Historiatieteen laitos
PL 607, FIN-33101 Tampere
puh. 03-2156540, fax 03-2156980
sähköposti: ttjape@uta.fi

Mika Renvall
Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos
PL 607, FIN-33101 Tampere
puh. 03-2157995
sähköposti: timire@uta.fi

Kotimaiset ja ulkomaiset yhteistyötahot:

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitos
Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuskeskus
Tampereen yliopiston historiatieteen laitos
Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos
Tanskalainen rekisteriaineistoja käyttävä tutkijaryhmä, tutkimusjohtaja
Torben P. Jensen, AFK, Kööpenhamina
Essexin yliopisto, prof. Jonathan Gershuny ja tutkijaryhmä, ESRC
Research Centre on Micro-Social Change
Prof. Theodore Glasser (Stanford University)
Prof. Jay Rosen (New York University)
Essexin yliopiston taloustieteiden laitos, tutkija Tim Hatton
Bergenin kauppakorkeakoulun taloushistorian laitos, apulaisprof. Ola Grytten
Tarton yliopiston historiatieteen laitos, prof. Anne-Lise Head-König
Jarmo Myllyntaus ja Raimo Parikka, Helsingin yliopisto, Talous- ja sosiaalhistorian
laitos
Aineistonhankintayhteistyötä Leif Åbergin Suomen Akatemian lama-projektin
kanssa.

4.5 Vammaisuus 1990-luvun loppu Suomessa

Projektin johtaja:

Prof. Marjatta Marin, Jyväskylän yliopisto

Vammaisia on maassamme noin 200 000 - 330 000 laskutavasta riippuen. Tutkimuksen johtoideana on tarkastella vammaisuutta yhteiskunnassa määriteltynä erilaisuutena, vaikka vammaisuus sinänsä on normaalisti yhteiskuntaan kuuluva ilmiö. Erilaisuuden määritelmät riippuvat yhteiskunnasta ja kulttuurista, ja ne tuotetaan niin järjestelmien kuin yksilöidenkin toiminnoissa ja puheissa. Sitä, miten lama on vaikuttanut vammaisten asemaan, elämäntilanteeseen ja vammaisuuden määrittelyyn, lähestytään kolmen kysymyksen kautta:

- (1) mikä on muuttunut laman myötä vammaisten asemassa ja elämässä ja heihin kohdistetussa politiikassa?
- (2) minkä prosessien kautta tämä muutos koetaan tapahtuneen
- (3) mitä seurauksia koetuilla muutoksilla on ollut vammaisten osalta?

Vastaukset näihin kysymyksiin valaisevat samalla yhteiskunnallis-kulttuurisessa tilassa tapahtuneita muutoksia. Menetelmänä käytetään ns. Stakeholder-menetelmää kahteen suuntaan: kentän stakeholdereita ovat vammaiset itse sekä heidän perheensä ja järjestönsä, julkisen sektorin viranomaiset sekä yksityisen sektorin kaupalliset yrittäjät ja palvelujen tarjoajat. Tutkijat taas muodostavat ns. tieteellisen stakeholder-ryhmän erilaisine tiedeintresseineen. Tutkimus toteutetaan yhdellä paikkakunnalla koko laajuudessaan, mutta siinä hyödynnetään myös "Kohti yhteiskuntaa kaikille" -tutkimushankkeen aineistoja. Hankkeessa tuotetaan vuoden 1998 aikana yksi sosiaalitieteellinen julkaisu, jossa tarkastellaan vammaisten asemaa eri näkökulmista (hyvinvointiyhteiskunnan muutos, työttömyys- ja työnsaantikysymykset, sosiaaliset verkostot, valtauttaminen).

Tutkimusryhmä:

Marjatta Marin (sosiologia/sosiaaligerontologia),
Paula Määttä (erityispedagogiikka),
Pirkko Kiviniemi (psykologia),
avoin (historia),
Antti Teittinen (sosiologia),
Tanja Vehkakoski (erityispedagogiikka)

4.6 Naisyrityisyys - kriisijohtaminen ja eloonjääminen strategiat

Projektin johtaja:

Prof. Guje Sevón, Svenska handelshögskolan

Projektin yleisenä tavoitteena on tutkia naisten yritystoimintaa, projektin nimi on "Naisyrityisyys - Mitä tapahtui 1990-luvun Suomessa?". Tutkimus yritysytyydestä käsittelee perinteisesti eri syitä ryhtyä yritystäksi, syitä siihen miksi yritykset eivät kasva, sekä yrityksen roolia ympäristössään. Sevónin johtama tutkimusprojekti menee tässä suhteessa pidemmälle ja syvemmälle.

Tutkimusohjelma koostuu neljästä erilaajuisesta osaprojektista. Osaprojektien rahoitus vaihtelee kahdesta kuukaudesta (osaprojekti 3) kolmeen vuoteen (projekti 4). Projektit liittyvät kahteen pääteemaan:

Naisten ammatilliset ja yritysytyyden identiteetit

Projekti 1: *Naisten identiteetit miesvaltaisissa työyhteisöissä.*

(Guje Sevón & Barbara Czarniawska)

Projekti 2: *Suomen talouskriisi 1990-luvulla - yritysytyys ja johtajuus identiteetit yritysjien ja työttömien kesken.* (Annika Åkerberg)

Molemmat projektit keskittyvät tarkastelemaan yritysytyyden identiteettiä. Ensimmäinen käsittää ns. marginaaliset identiteetit (esim. nainen miesvaltaisessa työyhteisössä). Lähtökohta-ajatuksena on, että useat marginaaliset identiteetit ehkä helpottavat, enemmänkin kuin rajoittavat, institutionaalista käyttäytymistä. Toisessa projektissa tutkitaan erityisesti yritysytyys- ja johtajuusidentiteetteja pienten yritysten johtajien ja työttömien kesken. Tässä projektissa keskitymme siihen, miten edesauttaa miehiä ja naisia toimimaan yritysjinä ja olemaan aktiivisia (reaktiivisuuden sijaan) vaikeissa kriisitilanteissa. Projekti sisältää nais- ja miesyritysjien välisen vertailun.

Kriisinhallinta ja selviytymisstrategiat

Projekti 3: *Naisten yritysytyys Suomessa. Työllistämiskuvioita ja rakenteellisia esteitä. Vertaileva tutkimus.* (Anne Kovalainen)

Projekti 4: *Suomen 1990-luvun taloudellisen kriisin selviytyjät: positiivisia organisaation sisäisiä selviytymisstrategioita?* (Mia Örndahl)

Toinen teema käsittelee talouskriisistä toipumista, keskittyen naisyritysjien määrällisiin vaihteluihin, vertailuun ja organisoitumisen tapoihin. Tutkimus perustuu siihen tosiasiaan, että naisyritysjät ovat olleet suhteellisen onnistuneita suomalaisen ta-

Tässä tutkimusprojektissa suomalaisen sosiaalipolitiikan muutokset ja toiminta asetetaan laajempaan kansainväliseen perspektiiviin (OECD-maat) ja analysoidaan tapoja, joilla eri maat ovat reagoineet taloudellisiin laskusuhdanteisiin viimeisten vuosikymmenten aikana. Tutkimuksessa selvitetään myös demografisten tekijöiden, sosiaalipolitiikan institutionaalisten rakenteiden ja tulonjaon sekä eri maiden köyhyyssasteiden välisiä yhteyksiä sekä seurataan tulonjaon ja köyhyyden trendejä eri maissa. Maiden välisten vertailujen lisäksi mikrosimulaatioilla selvitetään vaihtoehtoisten sosiaalipoliittisten ratkaisujen vaikuttavuutta.

Laajasti määriteltynä kulutus voidaan ymmärtää hyvinvointina. Tämä ajatus on esiintynyt monissa köyhyystudimuksissa, joissa köyhyys on määritelty riittämättömistä taloudellisista resursseista johtuvaksi rajoittuneiksi sosiaalisen toiminnan mahdollisuuksiksi. Köyhyys rahakeskeisissä yhteiskunnissa merkitsee ainaisessa puutteessa elämistä, jolloin on vaikeuksia tyydyttää jokapäiväisiä tarpeita. Taloudelliset resurssit eivät monestakaan syystä välity koetuksi hyvinvoinniksi. (Raha)resurssit eivät muutu kulutuksen kautta tapahtuvaksi tarpeentyydytykseksi. Projektissa analysoidaan tulojen ja kulutuksen välisiä yhteyksiä. Miten eri väestöryhmien kulutustavat poikkeavat toistaan? Miten lama on tähän vaikuttanut? Miten lama ja ylivelkaantuminen ovat vaikuttaneet suomalaisten kulutuskäyttäytymiseen ja millaisia selviytymisstrategioita ylivelkaisilla on ollut?

Periaatteessa hyvinvointivaltion tulisi parantaa yksilön omaa elämän hallintaa. Tämä voidaan toteuttaa antamalla rahallisia resursseja ja/tai kehittämällä modernissa yhteiskunnassa tarvittavia taitoja. Sosiaalipoliittisen toimintaan sisältyy myös elementtejä, joilla voi olla passivoiva vaikutus tuen kohteeseen. Syntyy hyvinvointivaltiorippuvuutta. Näin sosiaalipolitiikka muuttuu kannustimesta rajoitteeksi. Projektissa pureudutaan tähän problematiikkaa tarkastelemalla eri maiden sosiaalipoliittisten järjestelmien vaikutuksia (makrotaso) ja pitkittäisanalyyseillä toimeentulotukiasiakkaiden selviytymistä (mikrotaso).

Sosiaalipoliittisten järjestelmien toiminta ja resurssien uudelleenjakoa vaikuttavat ko. järjestelmien kannatuspohjaan, legitimizeettiin. Hyvinvointivaltion legitimizeettiä tutkitaan useista eri näkökulmista. Ensinnäkin tehtävänä on selvittää, mitä sosiaaliturvan muotoja suomalaiset pitävät oikeutettuina. Toiseksi keskitytään sosiaalipalvelujen legitimizeettiin. Kolmanneksi etsitään merkkejä mahdollisesta uudesta eriytymisestä kansalaisten kesken. Tutkimuksessa selvitetään, kuinka suurta legitimizeetti pääasiallisia sosiaalisia instituutioita kohtaan on niiden joukossa, jotka ovat eniten vaarassa marginalisoitua. Osoittavatko lamasta vähiten kärsineet väestönosat vain vähän sympatiaa laman uhreja ja muita sosiaalietuuksista riippuvaisia väestönosia kohtaan? Ovatko parempiosaiset vielä halukkaita säilyttämään hyvinvointivaltion?

Vertaileva lähtökohta on välttämätön analysoitaessa nykyisen laman vaikutuksia. Vertaamalla Suomea muiden maiden kokemuksiin voidaan selvittää, mitkä laman piirteet ovat kansallisia, ja mitkä yleisiä kaikille maille. Jotta herkkyys kansallisiin,

paikallisiin ja yksilöllisiin ongelmiin pystytään kuitenkin säilyttämään, käytetään myös näiltä tasoilta kerättyä aineistoa. Aineistojen runsauden vuoksi projektiin liittyy myös tieteellisiä tavoitteita koskien mittaamisongelmia, erilaisten aineistojen vertailtavuutta ja luotettavuutta (tilastollinen-, survey- ja henkilökohtainen tieto) sekä analyysin eri tasoja (makro vs. mikro).

Projektin johtaja:

Olli Kangas
Sosiaalipolitiikan laitos
FIN-20014 Turun yliopisto
puh. 02-333 5643, fax 02-333 5093
sähköposti: Olli.kangas@utu.fi
<http://www.utu.fi/yht/sospol/>

Tutkimushenkilöstö:

Jani Erola
Sosiologian laitos
FIN-20014 Turun yliopisto
puh. 02- 333 5385, fax 02-333 5080
sähköposti: jani.erola@utu.fi

Ervasti Heikki
Sosiaalipolitiikan laitos
FIN-20014 Turun yliopisto
puh.02-333 5706, fax 02-333 5093
sähköposti: heikki.ervasti@utu.fi

Haataja Anita
Tasa-arvovaltuutetun toimisto
PL 267, FIN-00171 HELSINKI
puh. 09-160 4080, fax 09-160 4582
sähköposti: anita.haataja@stm.vn.fi

Muttilainen Vesa
Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos
PL 1200, FIN-00101 HELSINKI
puh. 09-1825 7857 / 03-265 5481, fax 09-1825 7865
sähköposti: vesa.muttilainen@om.vn.fi

Rasinkangas Jarkko
Sosiaalipolitiikan laitos
FIN-20014 Turun yliopisto
puh. 02-333 5711, fax 02-333 5093
sähköposti: jarkko.rasinkangas@utu.fi

Ritakallio Veli-Matti
Sosiaalipolitiikan laitos
FIN-20014 Turun yliopisto
puh. 02-333 5412, fax 02-333 5093
sähköposti: veli-matti.ritakallio@utu.fi

Räsänen Pekka
Sosiologian laitos
FIN-20014 Turun yliopisto
puh. 02-333 5384, fax 02-333 5080
sähköposti: pekka.rasanen@utu.fi

Saari Juho
Sosiaali- ja terveysministeriö
Talous- ja suunnitteluosasto
PL 267, FIN-00171 HELSINKI
puh. 09-160 3828, fax 09-160 3824
sähköposti: juho.saari@stm.vn.fi

Toivonen Timo
Sosiologian laitos
FIN-20014 Turun yliopisto
puh. 02-333 5381, fax 02-333 5080
sähköposti: timo.toivonen@utu.fi

Wilska Terhi-Anna
13 Isaacson Drive
Wavendon Gate, Milton Keynes, MK 77 SP, UK
sähköposti: t.wilska@lancaster.ac.uk

Österbacka Eva
Nationalekonomiska institutionen , Åbo Akademi
Fänriksgatan 3 B, FIN-20500 ÅBO
puh. 02-215 4161, fax 02-215 4497
sähköposti: eva.osterbacka@abo.fi

Kotimaiset yhteistyötahot/National cooperation:

TCWR, KELA, Turun kaupunki, Työsuojelurahasto, Poliittisen historian laitos/TY, STAKES, STM, oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Kansainväliset yhteistyötahot/International cooperation:

the University of Michigan (Sheldon Danziger, Gary Solon), the University of Stockholm (Walter Korpi, Joakim Palme, Anders Björklund), the University of Gothenburg (Björn Gustafsson, Anders Klevmarcken), the Aarhus Center for Labour Economics (Tor Eriksson, Peder J. Pedersen), the London School of Economics (Frank Cowell), the University of Bath (Ian Gough), the University of Lancaster (Alan Warde), the University of Umeå (Stefan Svallfors), the University of Kent (Peter Taylor-Gooby), and the Australian National University (Deborah Mitchell & Francis Castles), LIS/LES (Timothy Smeeding, University of Syracuse). TCWR is currently involved in a COST action research program "Changing labor markets, welfare policies, and citizenship" led by professor Goul-Andersen (Aalborg Universitet) with Martin Kohli (Berlin); Zsuzsa Szeman (Budapest); Anne-Marie Guillemard (Paris); and Maurizio Ferrera (Milano).

5.2 Työn epävarmuus ja kotitaloudet Suomessa 1977-1999

Tutkimushankkeen vastuulliset johtajat:

Dos. Ulla Kinnunen ja dos. Jouko Nätti, Jyväskylän yliopisto

1990-luvun taloudellinen lama on näkynyt yksilöiden elämässä - työttömyyden ohella - työn epävarmuutena, jolla viitataan joko koko työn tai tärkeiden työn piirteiden menettämisen uhkaan. Tutkimusprojektin päätavoitteena on tutkia, missä määrin työn epävarmuus on tullut nykyelämään pysyväksi ilmiöksi ja miten epävarmuus näkyy kotitalouksissa: mitkä tekijät tuottavat epävarmuutta ja millaisia vaikutuksia epävarmuudella on. Tutkimus koostuu kahdesta osaprojektista.

- (a) Projektin *psykologisessa* osuudessa painopiste on tutkia työn epävarmuuden seurauksia kotitalouden ja yksilön tasolla (suomalainen ja eurooppalainen sekundaariaineisto; uusi kotitalousaineisto). *Ensinnäkin* tavoitteena on tutkia työn epävarmuutta kotitalouden (perheen) näkökulmasta keräämällä uusi kotitalous-pohjainen paneeliaineisto 1998-99 (1 000 palkansaajaa ja heidän puolisonsa) sekä päiväkirja-aineisto (30 työssäkäyvää paria). Tutkimuskysymyksiä ovat: Minkä tyyppiin kotitalouksiin epävarmuus kasautuu? Kuinka pysyvää kasautuminen on vuoden aikana? Missä määrin kotitaloudessa koettu työn epävarmuus - ja muut työn stressitekijät - heijastuu perheen hyvinvointiin (esim. parisuhde, vanhemmuus, vanhemman ja lapsen välinen suhde)? Kuinka heijastusvaikutukset muuttuvat, kun stressitekijöille altistumisaika pidentyy? Missä määrin puoliset havaitsevat työn epävarmuutta - ja muita työn stressitekijöitä - toistensa työssä? Kuinka yksilön kokemana työn epävarmuus - ja muut työn stressitekijät - siirtyy puolison hyvinvointiin? Ilmeneekö näissä suhteissa sukupuolten välisiä eroja? Tutkimuksen *toisena* tavoitteena on selvittää työn epävarmuuden seurauksia yksilötasolla vuosina 1977-97 työikäisiä edustavilla aineistoilla (Tilastokeskuksen sekundaariaineisto: laajat työ- ja elinolotutkimukset vuosilta 1977, 1984, 1990, 1994 ja 1997). Kussakin aineistossa on haastateltu 3 000 - 6 000 palkansaajaa. Lisäksi Suomea verrataan muihin EU-maihin koskien työn epävarmuuden seurauksia käyttämällä aineistona vertailukelpoista eurooppalaista haastatteluaineistoa (1996, n=16,000). Kussakin aineistossa kiinnostuksen kohteena on, minkälaisia seurauksia työn epävarmuudella on työntekijöiden yleiseen (esim. stressioireet) ja työssä ilmenevään (esim. työtyytyväisyys) hyvinvointiin?
- (b) Projektin *yhteiskuntapoliittisessa* osuudessa painopiste on työn epävarmuuden yleisyyden ja ennustajien sekä kotitalouksien epävarmuuden käsittelystrategioiden tutkimisessa kussakin aineistossa (suomalainen ja eurooppalainen sekundaariaineisto; uusi kotitalousaineisto). *Ensinnäkin* tavoitteena on tutkia epävarmuuden yleisyyttä ja ennustajia vuosina 1977-97 työikäisiä edustavilla aineistoilla (Tilastokeskuksen sekundaariaineisto: laajat työ- ja elinolotutkimukset vuosilta 1977, 1984, 1990, 1994 ja 1997). Kussakin aineistossa on haastateltu 3 000 - 6 000 palkansaajaa. Tutkimuskysymyksiä ovat: Miten koettu epävarmuus on muuttunut 1977-97? Missä määrin epävarmuus vaihtelee (a) sukupuolen, (b) sukupolven, (c) talouden sektorin (yksityinen/julkinen), (d) sosioekonomisen aseman (toimihenkilö/työntekijä) ja (e) alueen mukaan? Mitkä tekijät ennustavat parhaiten epävarmuutta eri ajankohtina? *Toisena* tavoitteena on verrata Suomea muihin EU-maihin koskien epävarmuuden yleisyyttä ja ennustajia käyttämällä aineistona vertailukelpoista eurooppalaista haastatteluaineistoa (n=16,000). *Kolmantena* tavoitteena on tutkia koetun epävarmuuden toteutumista käyttämällä aineistona Tilastokeskuksen rekisteripohjaista seuranta-aikana (1990-98)? *Neljäntenä*

tavoitteena on tutkia sitä, missä määrin epävarmuus vaikuttaa kotitalousstrategioihin (esimerkiksi kulutukseen) keräämällä uusi kotitalouspohjainen paneelaineisto 1998-99 (1 000 palkansaajaa ja heidän puolisonsa) sekä päiväkirja-aineisto (30 palkansaajapuolisoa).

Yhteystiedot:

(a) Työn epävarmuus ja kotitalous Suomessa 1977-99: psykologinen näkökulma

Vastuullinen johtaja Ulla Kinnunen, PsT, dos.
Tutkija Saija Mauno, PsM
Perhetutkimusyksikkö, Jyväskylän yliopisto
PL 35, FIN-40351 Jyväskylä
puh. 014-602870, fax 014-602841
sähköposti: ukinnune@psyka.jyu.fi
sähköposti: smauno@psyka.jyu.fi

*(b) Työn epävarmuus ja kotitalous Suomessa 1977-99:
yhteiskuntapoliittinen näkökulma*

Vastuullinen johtaja Jouko Nätti, YTT, dos.
Tutkija Mika Happonen, YTM
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto
PL 35, FIN-40351 Jyväskylä
puh. 014-603118, fax 014-603101
sähköposti: natti@dodo.jyu.fi
sähköposti: mipeha@dodo.jyu.fi

Projektin kotisivu: www.jyu.fi/yhtfil/tyoproj.html

Yhteistyökumppanit: Työterveyslaitos; University of Nijmegen; University of Cambridge; University of Oxford

5.3 Notkahdus vai käänne? Tutkimus sosiaali- ja terveyspalvelujen muutoksista ja niiden kyvystä vastata muuttuneisiin tarpeisiin talouskriisin aikana

Projektin johtaja:

Tutkimusprof. Jussi Simpura, STAKES

Tutkimuksen tarkoituksena on vastata kahteen kysymykseen. Ensimmäinen koskee sitä, millaisia muutoksia sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä ja sen toiminnassa 1990-luvun talouskriisin aikana tapahtui. Tavanomaisessa puheessa kaikki lamanaikaiset palvelujärjestelmän muutokset määritellään helposti 'laman' aiheuttamiksi: yhtäältä reaktioksi muuttuneisiin palvelutarpeisiin ja toisaalta sopeutumiseksi tiukempaan palvelujen talouteen. Osa muutoksista voidaan nähdä seuraukseksi jo aikaisemmin käynnistyneistä järjestelmän muutoksista. Talouskriisin aiheuttamaa palvelujärjestelmän ahdinkoa on myös käytetty perusteluna sellaisille muutoksille, joihin sinänsä ei taloudellisen laman takia olisi ollut välitöntä tarvetta. Tutkimushankkeen suomenkielinen nimi "Notkahdus vai käänne" kuvaa tätä kaksinaisasetelmaa. Palvelujärjestelmää ja sen toimintaa analysoimalla voidaan arvioida, merkitsi-

kö kriisi vain tilapäistä notkahdusta, jolta palattiin jo aikaisemmin näkyvissä olleille muutosurille, vai tuottiko se merkittävän käänteen palvelujärjestelmän kehityksessä.

Tutkimuksen toinen pääkysymys on palvelujärjestelmän mahdollisuus reagoida laajaan ja syvään murrokseen, jonka voi olettaa samanaikaisesti vaikuttaneen palvelujen tarpeeseen ja kysyntään, mutta myös mahdollisuuksiin tuottaa palveluja. Tätä varten tutkitaan yksityiskohtaisesti kuntatason tilastoaineistoja käyttäen sekä palvelutarpeen muutoksia heijastavia elinolotietoja että palvelutuotannon muutoksia kuvaavia toiminta- ja taloustilastoja eri kuntatyyppejä edustavissa esimerkkikunnissa. Näiden tulosten pohjalta arvioidaan, miten lama todellisuudessa kuormitti palvelujärjestelmää ja miten palvelujärjestelmä todellisuudessa pyrki sopeuttamaan toimintaansa - ja minkälaisin perustein. Tulokset auttavat myös arvioimaan, miten palvelujärjestelmän reaktiokyky laman kaltaisiin muutoksiin voitaisiin kehittää.

Tutkimus koostuu viidestä osatutkimuksesta: (1) tutkimus laman vaikutuksista kuntatalouksien ja kotitalouksien kautta palvelujärjestelmään ja elinoloihin; (2) analyysi julkisen talouden ja erityisesti kuntatalouden lamanaikaisten vaikeuksien heijastumisesta sosiaali- ja terveyspalvelujen tuotantoon; (3) tutkimus lamanaikaisten elinolojen muutoksen vaikutuksista palvelujen kysyntään; (4) tutkimus palvelujärjestelmän nimenomaisista reaktioista laman aiheuttamaan kysynnän muutokseen (kyseessä on osatutkimusten 2 ja 3 tulokset yhdistävä analyysi); (5) pitkän aikavälin järjestelmämuutokset ja lamavaikutukset: pohjoismainen vertailu. Viimeksi mainittu tutkimus hyödyntää olemassaolevaa pohjoismaista tutkimusta ja selvittää, onko järjestelmämuutoksissa samanlaisia piirteitä maissa, joiden lamakokemukset ovat erilaatuisia ja eriaikaisia.

Tutkimusryhmässä on edustettuna hyvinvointipolitiikan tutkimuksen, palvelujärjestelmän tutkimuksen, taloustutkimuksen ja elinolotutkimuksen asiantuntemus. Kansainvälistä yhteistyötä tehdään aihetta sivuavan pohjoismaisen tutkimushankkeen kanssa

Projektin vastuullinen johtaja:

Tutkimusprof. Jussi Simpura
puh. 09-3967 2022, fax 09-30672170,
sähköposti: jussi.simpura@stakes.fi

Tutkijat:

Tutkimusprof. Matti Heikkilä
Erikoistutkija Unto Häkkinen
Tutkija Mikko Kautto
Prof. Juhani Lehto
Erikoistutkija Pekka Rissanen
Tutkimuspäällikkö Marja Vaarama
Erikoistutkija Hannu Valtonen

Tutkimuksen suorituspaikka:

Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES
Siltasaarekatu 18, PL 220, FIN-00531 Helsinki

Mediatutkimuksen projekti

6.1 Miten media sen näki, miten kansa sen koki?

Projektin johtaja:

Prof. Leif Åberg, Helsingin yliopisto

Tutkimushanke keskittyy talouskriisiä koskevan valtajulkisuuden mediakatteeseen koko 1990-luvun ajalta sekä kansalaisten kokemukseen talouslamasta ja vaihtoehtoisjulkisuuksiin. Tutkimus jakaantuu kahteen pääosiin: toisaalta analysoidaan talouskriisistä virinnyttä julkista keskustelua eri näkökulmista, toisaalta selvitetään eri kansalaisryhmien kokemusta lamasta. Tavoitteena on käytännöllinen pohdinta: mitä haasteita talouskriisi asettaa aidolle demokratialle; poliittisen eliitin kyvyille puhua yhteisistä asioista, medioiden kyvyille heijastaa erilaisia näkemyksiä ja kansalaisten kyvyille osallistua ja vaikuttaa heitä koskeviin keskusteluihin.

Tutkimuksessa analysoidaan laajoja aineistoja, pääasiassa koko 1990-luvun ajalta, joskin osin myös poikittaisleikkauksina: sisältöjen puolella valtakunnallisen valtaviikketiedotuksen (YLE, MTV, HS, STT) talousraportointia, television tarjontaa, alueellisten viikkolehtien sisältöjä sekä populaari- ja ammattiikakauslehtiä, vastaanoton puolella teema- ja fokusryhmähaastatteluja sekä koululaisaineita eri puolilla maata sekä lisäksi uudelleen tulkittuja määrällisiä mielipidetutkimuksia. Tutkimuksessa analysoidaan uudelleen 1990-luvun alkupuolella EU-tutkimuksen yhteydessä kerättyä aineistoa. Toisaalta kerätään myös uutta aineistoa siitä, miten kansalaiset nyt muistoissaan kokevat lamavuodet. Tutkimuskysymyksiä ja

-aineistoja lähestytään seuraavin määrällisin ja laadullisin menetelmin: tilastollinen makroanalyysi, kvalitatiiviset teema- ja ryhmähaastattelut, määrällinen mediasisältöjen erittely, laadullinen tekstianalyysi.

Osatutkimukset analysoivat eliittien julkista keskustelua talouskriisissä, julkista keskustelua aiemmissa kriiseissä, median esiinnostamien sankarihahmojen ominaisuuksia ja menestysdiskurssia sekä työn ja kansalaisuuden diskursseja lamajulkisuu-

nessa. Lisäksi tutkitaan lamanaikaista sukupuolidiskurssia ja median alueellista kattavuutta talouskriisiuutisten välittämisessä.

Tutkimus muodostaa kokonaiskuvan lamasta käydystä julkisesta keskustelusta, keskustelun määrästä, teemoista ja sisällöistä. Näitä tietoja voivat soveltaa sekä julkisuuden tekijät että sen vastaanottajat jatkossa pyrkiessään edistämään keskustelua, jossa kohtaisivat mahdollisimman monenlaiset kansalaispiirit merkityksellisellä tavalla.

Tutkimusprojektin tarkoituksena on tuottaa lukuisia opinnäytteitä: viisi väitöskirjaa sekä lukuisia artikkeleita niin koti- kuin ulkomaisiin julkaisuihin. Lisäksi projektin liepeillä on useita pro gradu -töitä aihepiiristä tekeviä ja aineistojen keruussa avustavia opiskelijoita.

Osatutkimukset:

- (1) Leif Åberg: Median vuoristorata - eliitin julkisen keskustelun dynamiikka talouskriisissä
- (2) Anu Kantola: Valta kriisissä - julkinen keskustelu talouskriiseissä 1918-1998
- (3) Minna Aslama: Selviytyjän muotokuva - menestyksen ja kansalaisuuden diskurssit lamassa
- (4) Ullamaija Kivikuru: Lama, aika ja lojaliteetit
- (5) Sanna Valtonen: Työn ja kansalaisuuden diskurssit lamassa
- (6) Tuija Parikka: Naiset kriisissä - sukupuolidiskurssi
- (7) Inka Moring: Median maantiede - alueelliset tiedotusvälineet ja talouskriisi

Tutkimuksen suorituspaikka:

Tiedotusopin laitos,
PL 54, FIN-00014 Helsingin yliopisto,
puh. 09-1918850, fax 09-1918849

Projektin johtaja:

Prof. Leif Åberg
Sähköposti: leif.aberg@helsinki.fi

Tutkijat:

VTM Minna Aslama
VTM Anu Kantola
VTT, dos. Ullamaija Kivikuru
VTM Inka Moring
VTM Tuija Parikka
VTM Sanna Valtonen

Yhteystietoja

Kotisivu internetissä

Tutkimusohjelman sivuille pääsee sekä VATT:n että Suomen Akatemian kotisivujen kautta osoitteista <http://www.vatt.fi/lama90/> ja <http://www.aka.fi/>. Internetistä löytyy tutkimusprojektien yhteystiedot ja tutkimussuunnitelmien tiivistelmät.

Koordinaattorin yhteystiedot

Ohjelman koordinaatiosta vastaa Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT ja koordinaattorina toimii johtava ekonomisti, dos. Jaakko Kiander.

Osoite: Hämeentie 3, PL 269, FIN-00531 Helsinki

Puhelin: 09-7032955, 050-5838599

Fax: 09-7032984;

Sähköposti: jaakko.kiander@vatt.fi

Julkaisuja

1990-luvun talouskriisiä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta:

- Fellman, Susanna & Lindholm, Christian: *Tillväxt, omvandling och kris*. Söderström 1995.
- Forsen, Katja: *Children, families and the welfare state*, STAKES Research Report No. 92, 1998.
- Heikkilä, Matti & Uusitalo, Hannu (toim.): *Leikkausten hinta: tutkimuksia sosiaaliturvan leikkauksista ja niiden vaikutuksista 1990-luvun Suomessa*. STAKES raportteja 208, 1997.
- Hulkko, Kustaa & Pöysä, Jorma: *Vakaa markka. Teot ja tarinat*. Atena 1998.
- Jarva, Vuokko: *Tiukilla kuin Manninen ovenraossa. Lama-arjen kriisit ja selviytyminen tulevaisuudenperspektiivissä*. Acta Futura Fennica No 7, 1996.
- Kiander, Jaakko & Vartia, Pentti: *Suuri lama. Suomen 1990-luvun kriisi ja talouspoliittinen keskustelu*. Taloustieto 1998.
- Kjellman, Anders: *Essays on performance and financing decisions during the 1990s recession in Finland*, Åbo Akademi University Press, 1997.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, H.: *Työtön. Pitkäaikaistyöttömien selviytyminen*. Tammi 1998.
- Kukkonen, Pertti: *Rahapolitiikka ja Suomen kriisi*. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos 1997.
- Kuusterä, Antti: *Aate ja raha*. Otava 1996.
- Pohjola, Matti: *Tehoton pääoma*. WSOY 1996.
- Pohjola, Matti (toim.): *Suomalainen työttömyys*. Taloustieto 1998.
- Murto, Risto: *Valuing banks and fixed income instruments*. Acta Universitatis Oeconomiae Helsingiensis, 1997.
- Vihriälä, Vesa: *Banks and the Finnish credit cycle 1986-1995*. Bank of Finland, 1997.

VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS

HÄMEENTIE 3 • PL / P.O.B. 269 • 00531 HELSINKI, FINLAND

Government Institute for Economic Research

9 789515 612496

ISBN 951-561-249-7
ISSN 0788-4990

VALTIOKASSA

luvut

7

6

9

0